

HOTARUL

Revistă literară și culturală

SUMAR:

Marcel Olinescu	Cuvinte pentru un drum nou
Al. Negură	Rugă păgână (versuri)
Ed I. Găvănescu	Un studiu inedit a lui Vasile Goldiș
Gh. Moțiu	Epigrame
George C. Miron	Așteptăm (versuri)
Marcel Olinescu	Gripă
Traian Mager	Sigismund Borlea (1827—1883)
Pompiliu Puticiu	Tâlharul
I. V. Racea	Proces (versuri)
Teodor T. Țiuca	Gheorghe Groza (1899—1930)
Gh. Moțiu	Seară de primăvară (versuri)
I. V. Racea	Toamnă în mahala (versuri)
Ștefan Ieșanu	Abisinia sub raportul vieții sociale
M. Dr. Raicu	Azi ori mâine (versuri)
George C. Miron	Mamei (versuri)
Ion Vornicu	Actualități
Ion Munteanu	Epigrame
Pan	Cronica rimată

Cărți: *Hristo Botev*: Dreptate și libertate — (i. blăgăilă); — *Pericle Martinescu*: Adolescenții dela Brașov; — *Mircea Eliade*: Huliganii — I. Peltz; *Nopțile trei Mili* (tiberiu borneas) Eug. Heroveanu: Iașii, orașul amintirilor (i. pogana).

Reviste: *Libertatea*, — *Piatră de hotar*. (i. pag.) *Dorul nostru* (t. b.)

Insemnări: *Luna cărții* (al. negură) *Raporturile noastre culturale* (o. m.) *Comemorarea* junimei *Garabet Ibrăileanu* (i. pogana).

HOTARUL, fondat de către „Ateneul Popular“ este organul de publicitate al Federației Societăților Culturale din Arad. (Astra, Institutul Social Banat-Crișan, Concordia și Ateneul Popular).

Comitetul de redacție al revistei „Hotarul“ este compus din Dnii: Dr. Ciuhandu, Gh., Constantinescu Al., Crișan Ascaniu, Găvănescu Eduard, Lupaș Octavian, Moț Gh., Negura Al., Olinescu Marcel, Păun Mihai și Dr. Radu Cornel.

Fiecare număr al „Hotarului“ va fi redactat prin rotație de către un membru al comitetului.

Redactarea acestui număr a fost făcută de către Marcel Olinescu.

HOTARUL apare lunar, abonamentul fiind:

Pentru autorități, instituții și întreprinderi comerciale, financiare și industriale

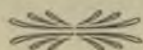
pe an — — — — 200 lei

pentru particulari — — 100 lei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

HOTARUL va apare în 24, 28 și 32 pagini.

PENTRU DOMNII AUTORI. Manuscrisele nepublicabile nu se păstrează și nu se înapoiază. Cele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii. Domnii autori sunt rugați a trimite manuscrisele scrise la mașină, pe o singură pagină și perfect citibile.

Pentru tot ceiace privește *redacția*: manuscrise, cărți, reviste, etc. a se adresa: Al. Negură, publicist, Arad și la Palatul Cultural cu adăugirea: *pt. revista Hotarul*.

Abonamentele și tot ceiace privește *administrația*, se vor adresa Ing. Vladimir Eșanu, șeful depozitului de fermentație C. A. M. Calea Bihorului Nr. 18. Arad-Grădiște.

HOTARUL

CUVINTE PENTRU UN DRUM NOU.

românescului din aceste ținuturi, atât pentru arădani cât și pentru toți cei din alte părți ce ne vor citi.

Dela trudnicii și răbdătorii răscolitori de isvoade doveditoare de autohtonism românesc pe aceste meleaguri și de luptele când de istețime, când de singe în contra uneltirilor de cutropire streină, dela portretizarea figurilor marilor români ce-au jalonat cu luptele și cu jertfele lor drumul spre biruință românească, pînă la lucrările literare ale scriitorilor localnici și ale tinerilor debutanți, „Hotarul” a căutat să le fie exponentul cultural în acest ținut de hotar și să împace toate cerințele culturale. Dacă a isbutit sau nu, martore îi stau colecția celor 3 ani de apariție, interesul pe care l-a deșteptat nu numai în cercurile arădane și primirea călduroasă, pe care ne-au făcut-o revistele și ziarele din toate ținuturile românești. Toate au avut vorbe bune și cuvinte de laudă. Un merit însă ni-l vrem recunoscut, chiar dacă am fi acuzați de lipsă de modestie: acela de a fi inițiat prima mișcare intelectuală de creație și cercetări serioase în aceste locuri.

Dar cu încetul am simțit că lupta noastră e prea singulară și mijloacele

noastre prea puține față de problemele timpurilor actuale. Acest ținut, spre care se îndreaptă privirile lacome ale foștilor stăpînitori, trebuie nu numai ținut treaz prin potențierea conștiinței naționale, dar trebuie să se arate superior în orice domeniu de luptă și înțietate. Culturalizarea maseilor nu reprezintă la noi un deziderat utopic sau un punct de program politic, ci e o necesitate, un imperativ categoric național. Această culturalizare a maseilor românești corespunde mai multor cerinți imperioase:

1. Ridicarea potențialului de rezistență și de luptă a țaranului român. O fi avînd românul 7 vieți în pieptu-i de aramă, dar cu concepții idealistice și cu analfabetism nu se poate opune strajă revizionismului maghiar. Trebuie făcut conștient de îndelungata lui existență pe acest pămînt strămoșesc, și de drepturile sale la stăpînirea acestui pămînt. Trebuie să-i dăm toate mijloacele ca să-și sporească și standardul de viață și de a-l pregăti să înfrunte orice primejdii, venite fie pe calea vorbeii mieroase, fie prin a constrîngerii armate. Aceasta nu se poate, dacă orice român nu e pus la curent cu tot ce îl interesează ca om și român.

2. Distrugerea unei legende care a făcut pe român inapt oricărui progres și culturii, monopolizând facultățile superioare ale intelectului numai pentru streini.

3. Potențierea acelu specific românesc, unitar pe toată suprafața Țării Românești, dar nuanțat după ținut și climat.

4. Adăugirea la acea cultură romi-

nească, din care Regele Carol II vrea să-și facă temelia domniei Lui, acea piatră cît de mică, dar solidă, pe care trebuie s'o dea fiecare petec din pămîntul românesc.

Aceste cerinți nu puteau fi îndeplinite numai prin munca și stăruință citorva oameni. Timpurile nu mai sunt prielnice individualizării ambițioase și singularizării superioare. Unirea tuturor forțelor culturale ale acestui ținut a fost ca o poruncă a vremii, pe care dacă n'am fi ascultat-o, urmașii ar fi avut dreptul să ne arăte cu degetul ca dezertori.

„Astra” cu difuzarea prin cercurile culturale a cuvîntului românesc vorbit sau scris, pentru lămurirea și soluționarea oricărei probleme ce-ar interesa satul, „Institutul Social Crișan” cu studiile monografice asupra realităților sătești; „Concordia” cu ridicarea acelor bastioane de cultură românească, ce sunt bibliotecile populare, pe care le înalță în fiecare an, în tot mai multe centre sătești; „Ateneul Popular” și revista „Hotarul” — astăzi mentorul tuturor acestor societăți, — cu pre-

ocupările lor literare și istorice, și-au dat mîna ca să-și unească eforturile și să-și organizeze mijloacele de luptă culturală.

Sub pricepută conducere a dlui Iustin Marsieșu, care și-a dovedit de atîtea ori calitățile de bun gospodar și organizator — căci astea lipseau în primul rînd: forța organizatoare și conducătoare — suntem siguri că aceste societăți federalizate cu ajutorul bunilor romîni și a dvoastră, a tuturor cetitorilor acestei reviste, își vor putea realiza țelurile, cari și le-au pus.

Chiar dacă nu ar fi făcut decît acest lucru, de a călca peste spiritul de bisericuță și a fi creat aceasta Federație și încă gestul nostru își are însemnătatea ei covîrșitoare.

Fie ca exemplul nostru să fie îndreptar și pentru confracții de literatură și artă din orice parte a Țării, dar și pentru toți acei ce luptă dispărțiți și divizați, pe orice ogor de muncă constructivă întru mărirea și progresarea Țării noastre.

Marcel Olinescu

Rugă păgână

Infige-ți adânc ochii, tot mai adânc,
să le simt ascuțișul în măruntaele sufletului!...
Pleacă-te, apoi, peste durerea mea și plîngi,
— lumânare grea, lângă chipul supt al lui Isus!

Sunt prea veșted, să mai pot înălța fruntea!...
M'au încovoiat chemările atâtor drumuri!...
O tăetură, în adânc numai, mi-ar descleșta, poate, gura,
să mai pot mușca odată din bucuria vieții!

Infige-ți ochii adânc — limbă de șarpe...
Otrava scursă, înflorească acolo, rană vie;
ași vrea s'o simt, cum mă cuprinde fâșie cu fâșie,
și înfiorându-mă de-un apus fără răsărit
ași scoate, poate, strigătul omului rămas singur pe lume!

AL. NEGURĂ

Un studiu inedit al lui Vasile Goldiș.

II.

im publicat în numărul precedent al acestei reviste, prima parte din studiul inedit al lui Vasile Goldiș, privind formarea ideii naționale la Unguri, precum și la celelalte naționalități conlocuitoare, speranțele pe cari și le puneau acestea în Unguri, până la dualism.

În partea pe care o publicăm mai jos V. Goldiș explică geneza politicii de pasivitate, adoptată la 1869, pe care o consideră dăunătoare pentru interesele naționale ale Românilor ardeleni. El o atribuie imixtiunii acelor funcționari, creați în epoca absolutismului austriac, care, în oportunismul și pesimismul lor, găsiseră această formulă de compromis, a opoziției teoretice, pasivismul, — ce le îngăduia să-și păstreze slujbele pe care le aveau. În această privință V. Goldiș dă un loc deosebit familiei Mocsonestilor în susținerea pasivismului politic.

Dar starea aceasta va fi curmată prin apariția curentului tot mai accentuat pentru reluarea activității politice. Cel dintâi pas în această binefăcătoare direcție este Memorandul, când problema naționalității românești, ca și a celorlalte minorități nemaghiare, este înfățișată ca o rană internă a Austro-Ungariei, ca o chestiune europeană.

Pentru viitorul pe care nu-l cunoștea atunci autorul, dar la creierea căruia va avea, în 1918, o atât de fericită și activă participare, el indica ridicarea politică a clasei țărănești, formarea acestei conștiințe naționale, temelia luptelor noastre din Transilvania. Și, în această privință, V. Goldiș cerea sprijinul Românilor din vechea Românie.

Precum am dovedit în articolul anterior, acest studiu a fost scris pe când condamnații Memorandului se aflau încă în temnițe, deci, *până la 16 Sept. 1895.*

Toate trimiterile sunt ale noastre.

* * *

Situația politică pentru Români devine grea și încurcată. Greutatea și încurcătura crește prin o împrejurare tristă, dar foarte instructivă chiar și pentru zilele noastre. Românii în situația cea nouă la început rămân zăpăciți. La 48 ei se răzimiră pe dinastie în contra Maghiarilor, după revoluție aspirau dimpreună cu Maghiarii în contra absolutismului. Acum dinastia se împacă cu Maghiarii, eară Maghiarii se arată dușmani de moarte ai desvoltării naționale românești. Luptătorii din 1848-9 desiluzionați, îmbătrâniți, bolnavi și peste tot compromiși pentru relațiunile cele nouă, se retrăseseră mai dinainte de pe arena

luptelor politice. Șaguna îmbătrânit și bolnav.¹⁾ Conducerea politicii românești ajunge în mâinile oamenilor nechemăși. Absolutismul crease la Români o clasă întreagă de funcționari mai mari și mai mici. Aceștia formau, afară de preoți, aproape exclusiv inteligența română. Intrând în era constituțională acești oameni, dedați din vremuri la loialitatea rău înțeleasă și crezând, că o politică hostilă stărilor celor nouă ar fi spre displacul dinastiei și mai ales temându-și pozițiile și pensiunile, au început să vâre în conștiința Românilor, că activitatea opozițională bărbătească va fi stricăcioasă pentru interesele Românilor, căci o astfel de activitate ar trage după sine o acțiune șovinistă mai accelerată și din partea Maghiarilor. Acestor oameni dedați din tinerețe să fie guvernamentali, le venea greu să se și rupă de trupul cel mare al românismului. Pentru aceea ei încep a introduce la Români acea politică de opoziție teoretică, care în viața practică se scia împacă ușor cu actualitatea. Acest curent fatal a mai fost sprijinit și de altă împrejurare, poate și mai tristă. Insuflețirea națională dela 48 s'a răcit. Conștiința națională a Românilor în timpul împăcării dela 1867-8 a fost slăbită foarte mult și mai ales inteligența română, despre care amintirăm, despărțită de viața poporului și intrată în spiritul germanismului, nu avea acea căldură națională, care era trebuitoare pentru activarea unei proceduri bărbătești întru apărarea naționalismului românesc. Neavând însuflețirea caldă a inimei pentru idealul național, acei bărbați, deallfel vrednici și onorabili nu aveau nici încredere în viitorul poporului românesc. Astfel se lansează între Români nefericita idee, că din ghiarele șovinismului maghiar nu ne poate scăpa altăce, decât evenimente mari europene. Să așteptăm deci aceste evenimente. Dacă vor urma, ne vor scăpa și fără de a ne mistui noi înzădar, dacă nu vor urma, va trebui să pierim. Drept mângăere acești oameni mai adaugă însă, că de sigur vor urma astfel de evenimente. Deci să așteptăm. Până atunci să fim cuminte. În teorie să susținem individualitatea noastră națională, în viața practică să nu supărăm prea tare pe Maghiari, ba încă prin șiretlicuri și apucături, prin simulare de prietenie să mai stoarcem ce vom putea, câte un oficiu, câte un cerc electoral, concesiuni mai mici sau mai mari. Și de fapt Românii, sfătuiți astfel de cei mai cu vază oameni ai lor, apucă drumul nefericit al unei politice imposibile.

Căci întru susținerea individualității unui

¹⁾ La 12 August 1935 am înfățișat, într'o conferință la Universitatea Populară din Vălenii de Munte, starea sufletească a bătrânului Mitropolif, bolnav și tot mai mult izolat în viața politică, așa cum rezultă din scrisorile sale inedite din anii 1867—1872.

popor, această politică este o vădită absurditate. Această politică înainte de toate demoralizează pe Români. A pune drept modalitate de luptă pentru popor *cenșirea și procedura-cânelui*, care linge mâna ce l-a lovit, numai fiindcă, știe că acea mână îi dă și pâinea pentru trai, este atentatul cel mai infam la demnitatea morală a unui popor conșciu. Și de fapt această politică nefastă în viața Românilor a scos la planul prim caracterelor cele mai slabe. Pretutindenea auzim plângerea generală, că nu avem caractere. Dar e natural să nu avem, când am introdus la Români acea monstruoasă, că nu este permis să ataci pe metropolit sau pe vre-un episcop pentru că nu faci parte din partidul național, căci ei nici nu pot face așa ceva. „E bine să nu se supere guvernul pe ei. Lasă, că tot Români sunt și ei. Fac și ei ce pot.“ Astfel apoi în conferințele hazlie dinaintea de 1890 luau parte ca reprezentanți ai partidului național român oameni, care în conferința în lumea largă, că „Dunerea e furată“, eară jucau taroc, cu domnul fisolgăbirău și-și făceau treboarele cu oamenii guvernului. Slăbiciunile naționale ale forurilor bisericesti tot în ăstchipe se pot explica. În funcțiunile cele mai grase românești ajung aceia, cari au dat dovadă, că mai bine se știu tiri. „E circumspect și prudent. Stă bine și cu cei dela putere. Ce să-i faci. Trebuie să-l punem pe el.“ Astfel noi înșine am învățat guvernul, să ceară tot mai mult, căci totdeauna i-am dat ce a cerut Oamenii, al căror ideal a fost, ca prin lingușiri joșnice sau căsătorii făcute pe speculă, să ajungă boeri, se bucurau de cea mai mare trecere la Români și preținși noștrii „conducători politici“ consultau afacerile politice române nu cu pulsul inimilor românești, ci în sa-loanele domnilor Gáll József,²⁾ Szerb György³⁾ sau Român Miron.⁴⁾ Și domnul Szerb György se credea mare român, când infecta sala adunărilor

²⁾ A studiat dreptul la Cluj și Viena, iar în 1861 e doctor în drept. Intră în serviciul statului maghiar, la 1867 e în Ministerul de Justiție dela Budapesta, apoi consilier la Curtea de Casație până în 1871, când intră în politică. Încearcă în 14 Martie 1884 să creeze un partid moderat, de apropiere față de Ungari. Organul acestui partid era ziarul Viitorul, apărut tot în 1884. Din 1887 intră în Camera Magnaților. V. Enciclopedia rom. a lui Diacovici II, 498.

³⁾ Serb Gh. avocat din Arad.

⁴⁾ Mitropolitul Miron Românul a fost mai întâi episcop al Aradului. Despre intrarea tînăralui teolog Moise Roman în cancelaria Consistorului arădan vezi articolul nostru despre „Protocolul Consistorului arădan din anul 1849“ în Hotarul an III. No. 1.

⁵⁾ În „Almanachul societății de lectură Petru Maior, Bupapesta 1901“, și oșume în Istoricul societății găsim pe un *Serbu* secretar alături de Budințan în comitetul anului I: 69—70 prezidat de Iosif Vulcan. (Pag. 18.) În anul 1879—80 comitetul e prezidat de Gh. Serb, pe care-l găsim și în 1882—83, când era și avocat și deputat dietal. În acest an se tipărește „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“ de Petru Maior, cu cheltuiala societății ce purta numele marele scriitor ardelean. Lucrarea apare cu litere latine în tipografia Au. ora A. Todoran din Gherla, într-o ediție de 2000 exemplare. Tiparul se urea la 1000 fl.

Pe Gh. Serb îl găsim președinte — alături de dr. G. Crăiniceanu și în 1883—4. După această dată nu mai apare. Pe V. Goldiș îl întâlnim o singură oată în „Comi-

societății lui „Petru Maior“⁵⁾ cu românească-pocită, de-ți venia să te maghiarizezi la moment, doar să nu mai faci parte de un neam, care vorbește atât de prost. Lozinca era însă, că aceștia încă sânt „buni români“. Da, ...da!... Era să ne prăpădim, fără să luptăm. Înțelegem această fază în desvoltarea vieții noastre politice. Am explicat-o chiar. Dar par'că și acum ne doare amar constatarea ei.

Din nefericire Antonie Mocsonyi⁶⁾ și după el Alexandru Mocsonyi⁷⁾ se puseră ei înșiși în capul acestei politici nefaste. Mocsonyescii, cameni, care au avut întotdeauna puternice titluri la recunoștința Românilor, prin faptele lor mari de binefaceri materiale, prin poziția lor distinsă în toate prvințele, au făcut Românilor răul cel mai mare, că și ei sprijineau această politică imposibilă de slugărnice și ipocrie. Din respect și încredere față de această familie, mulți Români țineau morțiș la principiile reprezentate prin Mocsonyescii și din naivitate inconșcie propagau înjosirea neamului românesc. Acești Români sunt de compătimit, căci pe ei îi ducea numai splendoarea unui nume, nu convingerea și inima lor. Pe Mocsonyescii îi înțelegem. Intrați în șirul aristocrației maghiare ei trăesc depărtați de adevărata viață românească. Simțul de onoare, tradiții familiare, recunoștința nefățărită a unui popor întreg îi face să nu se rupă cu desăvârșire de neamul românesc. Dar românismul lor, firesce, e numai teoretic, sunt români cu mîntea, dar nu cu inima. Să nu ni se ia în nume de rău această constatare. E și pentru noi foarte dureroasă. Când însă cercăm a lumina căile ce pot duce la ferirea neamului trebuie să împrăștiem ceața de minciuni iesuitice și de lingușiri calomniatoare de care era încurajat până acum la Români numele de Mocsonyi. Prea mulți îi lingușesc, prea multe interese private se grămădesc în jurul lor așa, că de multele slăbiciuni, ce-i înconjoară, ei nici nu pot vedea destul de clar adevărata situațiune politică a Românilor. Cu-i îi lipsesc căldura inimii, pe acela rațiunea ușor îl înșeală și mai ales în viața unui popor asuprit acela, care nici odată n'a simțit și el amarul dejosirii și al disprețului dușman, nu poate să conducă politica aceluia popor. Mocsonyi nu trăesc cu Români, el nu se inspiră dela Români, inima lui nu e românească — să i lase pe Români în pace, să-și vază ei de năcazurile lor, căci boierii și așa nu-i pot înțelege.

șiunea literară a societății, din anul 1885—86“, când G. Bogdan (probabil Duică) ține o prelegere „literară-scientifică“. (Pentru cele de mai sus vezi Almanachul pag. 28—30, 33—34.) Din acest an 1886 sau 1887 am văzut în arhiva Consistorului arădan petiția studentului V. Goldiș de a i-se acorda o bursă.

⁶⁾ Antoniu Mocsonyi de Focn, n. 16 Ian. 1816 și decedat la 6 Dec. 1890, a fost și președintele clubului parlamentar al naționalităților.

⁷⁾ Alexandru de Mocsonyi a fost împotriva prezentării Memorandului și pentru pasivitate și în Banat la 1881, ceea ce nu s'a admis. (v. Enciclop. rom. III 306.) Despre Andrei Mocioni e monografia păr. dr. T. Botiș în Revista Institutului Social Banat-Crișana an. I. No. 6—10. pag. 1—22 și 16—33.

Am stat mai îndelung la numele lui Mocsonyi. Nu fără cuvînt. În mersul natural al politicii românești Mocsonyescii sunt stavila cea mai puternică. Dacă ei nu și-ar aroga un fel de suzeranitate în politica noastră, dacă ei prin numele lor chiar nu ar ține pironiți locul sute de Români inteligenți, noi am fi cu mult mai înaintați în dezvoltarea noastră politică. Certele interne ar fi încetat de mult. Se cercetăm serios și nepărtinitor situațiunea noastră politică și oricare om cu mințea sănătoasă va înțelege adevărul spuselor noastre.

Mocsonyescii au adus multe jertfe materiale Românilor, dar politica condusă de ei ne-a dus dela pierderi la pierderi.

Cu toată înjosirea noastră, cu tot teoreticismul politicii noastre, sau mai bine zis tocmai pentru aceste cuvînte, șovinismul maghiar mergea tot mai voinicește înainte. În politică, în urma urmelor rezultatul decide. Un pătrar de secol politica noastră cum îi plăcea lui Babeș—Mocsonyi. Am ajuns acolo, încât Tisza Kálmán, cu drept cuvînt se putea lăuda, că în Ungaria nu există cestic de naționalitate. Și tot se mai află Români, care au cinismul dureros să afirme, că politica noastră trebuie să revie în ogașele vechi! Feresce-ne Doamne de rău!...

Însă loviturile date românismului încep să-i doară pe Români. O nemulțumire generală cuprinde inimele lor. Și din nemulțumirea aceasta naturală izvoresce criticarea curentului politic de până atunci. Se înființează „Tribuna” oportuniștii români sunt dați în lături și începea se manifesta puternic adevărata voință a poporului românesc. Oportuniștii, care scriau serii de articoli pentru *solidaritatea* Românilor, înșiși sparg această solidaritate și resping de a merge dimpreună cu majoritatea Conferinței dela 1890 cu „memorandul” la tron. Acest pas al lor este încheierea politicii de umilire și slugărnice a unui popor.

Austria întreață cu surprindere firească ia act de existența cesticii de naționalitate în Ungaria. Opinia publică a țării noastre trebuie să se ocupe de noi, frații din România se trezesc și dela Nistru pân' la Tisa răsună ear din inimi curate „murim mai bine 'n luptă!” Europa toată își întoarce privirile spre noi și ne vede svârcolindu-ne sub loviturile nedemne de secolul luminilor. Consilierii Maiestății Sale trebuie să țină acum cont de noi și Kálnoky⁷⁾ trebuie să-și mistue puterile esplicând Ungurilor rana, ce bântue viața Ungariei. Cestia română e cestic europeană. Mișcarea noastră trebuie să preocupe guvernele.

Și când astfel ne-am dezvoltat, deodată, ca din senin, se scoală cei morți. Voci răgușite încep să șoptească din nou de „domolire, împăcare, cuminție.” Bine înțeles guvernelor le place liniștea. Guvernul român, ca și cel maghiar doresc liniște și pace.

⁷⁾ Gáspár Kálmán Kálnoky, conte de Kőrös-Patak, a fost ministru de externe al Austro-Ungariei între 1881—1885. Deci el ocupa încă acest post când V. Goldiș își scria articolul, căci în 1895 Kálnoky se retrase în urma conflictului cu nuntial papal Agliardi. A fost și ambasador la Petersburg între 1880—81. Moare la 13 Febr. 1898. (Cf. Enciclopedia rom. II p. 933.)

Să vorbim cu rațiune și calm.

Ce deosebire între politica Babeș—Mocsonyi și curentul de acum? Politica lui Babeș—Mocsonyi era izvorâtă din neîncredere în viitorul Românilor. Acțiunile politice de mai înainte erau tocmai din această cauză timide, mai mult teoretice. Încercarea imorală de a apăsa individualitatea națională a unui popor prin sirtelicuri și apucături machiavelistice a înveninat morala inteligenței române și la suprafață au eșit lăcomia, ambițiuni deșerte, interesele de clică, toate mizeriile proaste ale unui suflet lipsit de ideal. Și astăzi când vorbești la păhare cu câte un reprezentant al acestui nefericit curent în viața noastră politică, el bând și mîncînd oftează, se arată trist și gânditor. „În zădar. Totul e în zădar. Dacă nu ne va scăpa vre-un conflict mare european, suntem pierduți. Agitațiile DVoastre ne mistue și mai mult puținele puteri, ce le mai avem. Și totuși... în zădar!” E evident că acestor oameni le lipsesce credința în puterea de viață a poporului românesc. Și când le lipsesce această credință, e foarte natural să vorbească așa, cum vorbesc.

Li înțelegem.

Dar tocmai înțelegându-i trebuie să-i combatem din răspuțeri. Noi avem credință în puterea de viață a poporului românesc. Ținem că noi înșine suntem destui de tari, ca să ne eluțăm drepturile, ce ni se cuvin. Pentru ce? „Credința ta te va mîntui”. Cea mai puternică armă, baza de granit a luptei noastre este tocmai această credință: *conștiința noastră națională*. Trezirea acestei conștiințe a suflat de pe arena politică pe cei fără credință, Credința aceasta însă nu este un sentiment vag, o dorință melancolică, ea izvoresce în convingerea primită din aprețierea obiectivă a împrejurărilor, între care se află poporul românesc.

Care sunt aceste împrejurări? Imperiul austro-ungar de fapt e un stat poliglot. Minciuna e imposibil să aibă trăinicie. Caracterul poliglot al Austro-Ungariei în toate părțile ei *trebuie* să easă la iveală, trebuie să se recunoască de basa cea mai firească a organizării statului. Această recunoscere în Ungaria a caracterului poliglot al statului va fi accelerată de întărirea crescîndă a conștiinței naționale la popoarele nemaghiare. Din întărirea acestei conștiințe naționale va izvorii mărirea nemulțumirii cu starea actuală. Dacă naționalitățile vor sci să dea expresiune cât mai puternică acestei nemulțumiri a lor *cestia de naționalitate* în Ungaria va deveni o *rană internă*, pe care nevindecată statul nu o poate suporta pentru vreme mai îndelungată. Istoria ne dă destule dovezi, că conștiințele nu să pot ucide cu baionetele. Suntem de tot siguri, că revindecarea ranei *trebuie* să se facă în consonanță cu principiul național al secolului. De o nimicire deci din partea Maghiarilor nu ne temem, căci lupta lor în contra unui *ideal* înrădăcinat în inimile unui popor întreg este zădarnică. Cine nu are această credință, acela nu mai e Român, ci e pe cale a intra în trupul națiunii maghiare.

Dar urmînd calea indicată cestia noastră

devine cestic europeană. Frații din România liberă, trebuie să ne ajute, căci la din contra ei înșiși ar da dovada cea mai eclatantă, că noi Români, ca popor etnicește unitar, nu suntem demni de a mai trăi ca individualitate proprie națională. Sau ne prăpădim cu toții, sau trăim cu toții. În noi doi un suflet bate. Dar ei au și înțeles, nu, au simțit aceasta. Inima lor românească a tresărit la strigătul nostru de durere. Și a cere dela Români liberi să nu-și ajute frații lor este atențiatul cel mai infam la moralitatea etnică a poporului românesc. Sau nu este mișel acel frate, care nu-și ajută pe fratele său în pericol de viață?

Și astfel de mișelie să cerem *noi înșine* dela frați noștri? Dacă suntem noi atât de hăbăuci, nu sunt ei atât de imorali, ca să ne asculte.

Rana internă a Ungariei devenind tot mai arzătoare va trebui să neliniștească pe toți doriții de pace. Și cercetând actele procesului lumii nepreocupată va trebui să ne dea nouă drept și vrând-nevrând Maghiarii vor fi siliți să ne dea ce este al nostru

Această dezvoltare a cestic e indicată de chiar natura ei. Altfel nu se poate.⁸⁾

Publicat de **Ed. I. Găvănescu**

⁸⁾ fol. 26-39.

Epigrame

Drei Marta Rădulescu, directoarea revistei „Revista mea“.

Revista mea, o scoate... Marta
Din ea lipsește: numai arta.
De-aceea cred c'avu temei,
Să spună că-i revista... ei.

Dlui M. Ar. Dan, autorul volumului de epigrame: „Drăcovenii“, prin care a trecut în antologie.

M. Ar. Dan în antologie,
E caz de patologie:
Când scrise cartea „Drăcovenii“,
Se zice că avu... „Vedenii“...

Dlui M. Ar. Dan, care a ajuns dela R. M. S. în literatură, însă nu ca să scrie, ci ca să fumeze.

M. Ar. Dan în literatură,
Este 'n vilegiatură.
S'a dus fără călimări,
Cu cutia de țigări.

Di M. Ar. Dan trimite confrăților Osale, deodată cu creația, și cutia cu țigări.

Dacă primiți vre-o cutie,
Să știți că-i și creația:
M. Ar. Dan, ca să ghiciți că scrie,
Vă dă legitimația.

GH. MOTIU

Așteptăm... Cluj

Așteptăm o luntre ce nu mai vine
să ne imbarce pentru țări fără leat,
ne dor sufletele de-atât așteptat
și zările ni-s din ce în ce mai străine.

Pe țărmul aspru de sol mineral
unde se revarsă noaptea ca o poemă
nu apare nici o triremă
nu pleacă nici un semnal.

Doar stelele uneori, toate, jălesc
ca în pragul unei fapte stranii
și din văgăuși ascunse pornesc
tăcute sinistre jelanii.

În nopțile acelea sosesc mesageri
ca să purcedem la drum nesfirșit
peste ape necunoscute, neconținut
purtați de noi, jucăușe, păreri.

Dar reîntoarce ea se va petrece odată
la țărmul de mult părăsit;
și toată 'ntimplarea va părea ciudată
ca un vis neisprăvit.

GEORGE C. MIRON

GRIPĂ.

e stupize-
nie să fii
bolnav“
„afirmă cu
glas tare
Mărian ui-
tându-se
în oglindă.
Era palid
ca înain-
tea ține-
rei unui
discurs și

tras la față ca după o noapte de orgie. Continuă să se autocerce-
teze, urmărind ravagiile gripei pe
fața sa cu îngrijorarea resemnată
a fermierului după trecerea fur-
tunei, când o tuse îl făcu să se
aplece spre pământ ca un cireș
scuturat de mâini voinice. Când
se ridică, fața oglinzii se aburise
și o ploaie salivară lăsase ici și
colo cratere lunare.

Se depărtă necăjit, ca și cum
ar fi cetit în oglindă certificatul
pozitiv al unei condamnări medi-
cale și se culcă înjurând pe pa-
tul desfăcut. Iși puse subt el și
împrejurul lui toate pernțele de
pe divan, se înfășură în plapumă
până la gât, gemând încet și mi-
nor, de parcă ar fi vrut să 'ndu-
ioșeze, și puținele mobile ce le
avea în odaia lui. Iși recapitulă
în gând toate fenomenele de gri-
pă: tușea cu zguduri vulcanice
din tot corpul, cu junghiuri re-
pezi ca niște fulgeri în scăpătat
de ziuă, cu împoșcări salivare
ca o pulverizare insecticidă cu
Fly-Tox. Când mânca, o imagine
îi flutura prin minte: a unui boa
mâncând o antilopă. Strănută ca
un adevărat pașă, pereții aducân-
du-i ecouri aprobative de eunuc.
Iși pipăi degetele cu duioșii ma-
ternele, să vadă dacă are sau nu
temperatură. „Sigur am 39%,
— „Și ce fiori mă scutură! Brrr!!
parcă e frig în odaie. Ce Dum-
nezeu! babornița asta, nu mai
pune nimic pe foc“ Se coborî
urnindu-se greoi cu mișcări ane-
voioase de obez și pârâind din
toate oasele ca o moară de vânt
în furtună. În sobă găsi doi bu-
tuci aprinși și atâta jar de și-ar
fi putut aprinde lulelele o divizie
de husari. „— Friguroasă mai e

odaia asta. — Case nemțești!
Groase ca un zid de cetate și
umede ca o temniță. Țășnește
umezeala din pereți ca untura
dintr'o găină grasă.“

Se culcă iarăși, cu gemete și
cu sclifoseli ca o babă gutoasă
și cu atâtea menajamente de par-
că s'ar fi suit în patul cu cuie
al unui fachir. Se înfoli, încet
și tacticos și-și dori, numai un
ceas de somn. — „De-ași putea
trage un pui de somn, m'aș simți
iar om. Și n'am nicio aspirină la
mine,, trecu fără vre'o logică a-
parentă la alte idei „Unde dra-
cu oi fi pus eu piramidonul ăla,
care mi l-a dat Ianculeasca. — „Ja l
maică, că o să-ți faci bine“. Iși
scoase portmoneul din haina a-
târnată pe scaunul de lângă pat
și căută cu atenția celui ce nă-
dăjduște să găsească pe undeva
pitit un ultim sutar. Nu-i. Mai
căută și 'n buzunări. — Nimic.
Vroia să fluere a pagubă, dar
tusea îi tăie flueratul chiar dela
'nceput. „Și Marișca neni, cum
de-și găsi să meargă tocmai a-
cum să-și vadă nepoata. Altă dată
îmi stă pe cap toată ziua: „Dom-
nișorul dragă nu vrei un pahar
cu apă; domnuțule scump, da
mai lasă Pustului de lucru, că-ți
strici ochisorii... domnule dulce,
iar ai venit târziu acasă... mai
caută-te odorul maichii, că te-o
părăsi muierea mai târziu... Of...
bat-o luna și soarele de muiere
sucită... da unde mi-o fi pus pi-
ramidonul Ianculeștii... Să nu-l fi
lăsat în geantă?..

Se sculă iarăși, neavând as-
tâmpăr ca toți bolnavii burlaci
și se duse până la masă, încet,
cu gesturi socotite de femeie 'n-
sărcinată. Deschise geanta, dar
nu găsi decât niște praf de tutun
și ici-colea puțin praf alb. „Te
pomenești că l-am strivit și au
alunecat sfărâmurile prin găurile
genții. Oare n'am în dulap ni-
mic?“

Căută, scoțând ca la o mutare
în mijlocul casei: hainele, cutia
cu gulere și manșete, haine mai
vechi, pe care le buzunări infruc-
tuos, diverse cutii, cu scrisori și
butoni. Le cercetă repede, negli-

jent ca o simplă formalitate biu-
rocratică. Era pe punctul să ter-
mine această cercetare c'un gest
nervos de asvârlire claie peste
grămadă în dulapul cu ușile larg
deschise, când mâna-i dădu după
un halat de baie de-o cutie de
tutun cl. I din care scotoci bumbi
desperechiați, crăvăți papillon,
niște funde și cocarde — amin-
tiri dela nunți și mese — niște
flori veștejite (sărmana Manți) și
într'un colț lângă niște pudră roz
revărsată probabil dintr'o cutie, o
pastilă albă, puțin colorată într'o
parte în roz.

— „Ce dracu o fi asta“ Puse
limba s'o guste. Dar simți sau i
se păru că simte un gust slab
amărui-sărat — „Aspirină o fi?
Da de unde a ajuns aci? O fi
rămas dela Manți. Aia obișnuia
tot felul de medicamente, că era
cam hipocondră. S'o iau? Să n'o
iau? Ce-o fi, o fi. Că otravă nu
poate fi. Cu de-alea n'am umblat
niciodată. De ce nu pun fabri-
canții vre-un semn oarecare, să
știe omul ce ia? Nu să ia doc-
torie și să se pomenească otrăvit...

— „Uf ce gust insipid a ma-
lă avut! — Plescăi din limbă, și
mai înghiți puțin din apa din pa-
har. „Un fel de cocktail de sare,
chinină și moare de curechi...
Doctoriile astea-s ca necazurile,
chiar dacă pilula e aurită, tot rea
e... În definitiv, viața nu e tot un
fel de boală, pentru care înghițim
tot felul de drăcii, și dulci și
amare... filosofă ca tot omul în
singurătate, Se culcă apoi după
acelaș ritual de tuse și gemete,
lăsând totul vraște în mijlocul
odăii.

— Cel puțin, dacă oi muri, să
nu se încerce moștenitorii la in-
ventarierea averii „răposatului“.
Totul îi la vedere...

Se înfoli iarăși ca un tenor
răcit în ajunul concertului. — „Ah
de-ași putea dormi. Un regat pen-
tru un ceas de somn! Oare cine-a
spus asta? Mi se pare că Bre-
zeanu. Dar n'are importanță. De-aș
dormi numai. „O aspirină, un
ceai și un somn bun, te vindecă
de orice răceală“ îi veni în minte
cu mimică și ton, sentințele me-

dicale și filosofice ale lui Nae Canavea, grefierul dela „Intăia”. Al dracului pezevenchi, îndoapă pe alții cu amăreli de astea și el se curarisește cu vin și țuică. Vezi, poate ar fi fost mai bun un vin fiert. „Are același efect și-i mai plăcut la luat” — vorba lui Iliescu. Aici e cu totul de părerea lui. Iliescu are ca și rivalul lui de principii Popa Kneipp, un singur leac pentru toate bolile, cu singura deosebire că empiricul român atoează vindecător prefera țuică în loc de apă. Sub orice formă: intern sau extern; fiert cu cuișoare, piper și zahăr sau rece; comprese sau fricțiuni; desinfectant și tonic. Dar cine să-i fiarbă acum măcar o ceașcă de țuică! Cu Primusul lui, la capul căreia trebuie să citești un molitfelnic până ferbe un ibric cu apă sau cu Mărișca neni asta, care e când la vecine, când la nepoată-sa și care are boala fricțiunilor, pentru că fricțiunea ca și amorul e un contact al epidemelor? Nu e posibil.

Regretele lui se terminară cu un oftat, gîtit imediat de o tuse de cântăreț pensionar.

—, Uf! că nu mai vine somnul odată. Se uită la liniile verticale ce vârgau zugrăveala de pe perete și-i se păru că una se subțiază. —, Hm se vede că am febră, concluse el doctoral. Se trezi deodată numărând dungile de pe zugrăveala peretilor, la început cu indiferență, pe urmă cu grija gospodinei care-și numără bobocii.

—, Uite în fiecare despărțitură sunt 5. Oare în celelalte tot atâtea sunt? Tot. Pfiii! strașnic zugrav. Să nu greșească nici odată! Măcar o singură „dată”. Și pe cînd urmărea toate dungile de pe perete, să-l prindă pe zugrav cu vreo greșală, își aduse deodată aminte că citise undeva, într'un ziar sau într'o carte, că somnul vine numărând, rar și monoton pînă la 100. Se puse să numere cu glas de dascăl de biserică: 1, 2, 3 4 — ... rar ca niște bătăi de clopot pentru un mort sărac. Cînd ajunse la 60, se plictisi, apoi se încurcă, vru s'o ia dela început, dar enervat c'o n'jurătură trimise la dracul acest mijloc rudimentar de a produce somnul, ca și toate celelalte „prostii

băbești”. Se 'ntoarse plictisit și tușind pe stînga, dar i se păru că i-a rămas spatele gol. „Așa, mă fericesc cu vreun junghiu de mă lasă strîmb ca o salcie” și se puse să-și întoarcă trupul ca pe un butoi spre dreapta, se încurcă în palton, și n' plapumă, se enervă, se desveli repezind toate cu picioarele apoi de frică să nu răcească, începu să se acopere din nou, metodic, mai întâi plapuma, apoi paltonul, apoi perna pe picioare. După ce isprăvi, era lac de sudoare, începu să sufle, sgotos și greoi, ca pușcica unei locomotive și-și scoase coatele afară din plapumă. Simți puțină răcoare pe pielea goală a brațelor și declară mulțumit: „Ah! ce bine!” Dar imediat îi veni, ca un ecou al răcirii brațelor, să strămute. Strănută de 7 ori în șir. Uf! credeam că nu mă mai opresc! Iși străcură brațele din nou sub plapumă... „Ce grozav e să stai în pat. Și să nu faci nimic. Te 'mbolnăvești mai rău!” Stătu puțin liniștit, dar îi veni în gând inperios, că trebuie să doarmă. Dar cum? Caută să-și rememoreze toate mijloacele de a grăbi somnul. Opiu, cocaină... veramon sau veronal?... dar de unde să le iau. Pe urmă se gândi la mijloacele mecanice. Să mai numere odată? Mersi... Somnul hipnotic? Numai la gîndul ăsta se văzu în oglindă, făcînd gesturi desperate, cu fața încruntată și cu ochii măriți și fixi. Ochii fixi? Cuvintele acestea îi aduse aminte că dacă fixezi mult timp un punct, pleoapele obolesc și adormi. Caută pe peretele din față un punct. Găsi gaura rămasă dela un cui. Se 'ncruntă, o ținti cu privirea de parcă ar fi vrut s'o prelungească pînă dincolo. Dela un timp i se păru că vede dublu că ochii nu mai pot prinde cu privirea punctul, care se dă după raza materializată parcă, cu ștregăria unui copil ce se învîrte după un copac... ochii începură să lăcrămeze și se 'ntoarse brusc cu spatele n sus înjurînd. „Cum te poate zminti o gripă afurisită și statul în casă... Dar în timpul mișcării bruste simți o tăietură în stomach. Mă ce-o fi fost asta? Ii veni în minte aproape ca o chemare telefonică după ce-ai sunat, aspirina cu culoarea ei sus-

pectă. Dacă o fi fost otravă? Gîndul acesta îl făcu să reia poziția de mai înainte, de parcă l'ar fi lovit cineva cu piciorul. La moment simți o sudoare rece peste tot corpul. Otravă? Dar cine o fi pus-o acolo. Manți? O fi avut de gînd nebuna să se sinucidă și n'o fi avut curajul. Și mi-a lăsat cadou pastila. Ori o fi vrut să se răzbune? Mai știi? Dela femeile astea te poți aștepta... Dar dacă n'o fi fost? Se așeză turcește'n pat să se gîndească. Ce-i de făcut? Simți imediat un frig în spate și se culcă înapoi, învelindu-se și tușind. „Dacă ar fi fost aspirină trebuia să transpir și iute mi-s mâinile reci. Dacă ar fi fost otravă, trebuia să fi simțit dureri mai de mult. Ori poate e o otravă care lucrează încet. Ce dracu o fi? Așteptă să mai simtă ceva. Stătu puțin într'o atenție alarmată, de par că ar aștepta să audă pasul unui hoț sau șoapta unor îndrăgostiți. Dar nu auzi decât bătaia accelerată a inimii. „Cum poți întra la idee, ia așa din senin. Uite cum m'am speriat de giaba. Se întinse mulțumit că s'a înșelat. Fu așa de fericit de această constatare, încât începu să cînte:

Nu plîng pentru nimeni

Și nimeni nu plînge pentru mine.

Oare dacă aspirina aia ar fi fost sublimat sau altă drăcie, cine ar fi plîns pentru mine dacă ași fi murit. Singur ași fi murit! Cine m'ar fi auzit strigînd. Pînă vine baba aia, pot să mă sbat cît oi vrea. Se mai învîrte în pat, dar nu se simți bine. I se păru că picioarele-i sunt reci. Se pipăi pe sub plapumă și picioarele i se părură piele de broască. Brr! ce reci sunt. Oare otrăvirea nu vine cu răcirea picioarelor. Sunt doar primele simptome ale morții. „I r mă gîndesc la asta”. Vru să se scuture de asemenea gînduri și se ridică pe șezut. Numai atunci văzu că-i căzuse perna de pe picioare și că de atîtea învîrtiri picioarele-i rămăseseră descoperite. „Ei vezi cum mă sperii de geaba”. — Se acoperi din nou, trase perina pe picioare și se cuibări în pat... U! ce frig mi-e. De unde dracu frigul ăsta. Ce fel de aspirină o fi fost aia, că în loc să transpir, tremur de

de frig. Să nu fi fost aspirină? Se trezi din nou gândindu-se la posibilitatea unei otrăviri, cu toate eforturile pe care le făcea să dea gândurilor un alt curs. Gândurile lucrau fără voia lui. „Ei drăcia dracului dar nu pot să scâpa de asemenea gând.” Și strângându-și toată voința se sculă din pat, ca și cum s'ar fi însănoțit deodată, căutându-și de lucru, numai ca să nu se gîndească la otrăvire. Era ca un criminal urmărit de ochii victimei. Iși făcu o țigară încet, căutând cu ochii pe masă, ce-ar putea face, ca să-i mai treacă de urît. Luă o carte și-o deschise: „Mira se lăsă încet pe pat cu dinții înclestați, cu pumnii strînși. Iși auzea parcă gândul răcnind. „Nu vreau să strig, nu vreau să gem. Vreau să fiu tare.” Dar otrava își începu efectul.

— Ei, drăcia dracului, parcă-i un blestăm. Nici aici nu scap de otravă și așvirli cartea într'un colț cu gustul de scîrbă aceluia ce pune mina fără să vrea pe o șopîrlă. Iși aprinse țigara, dar nu putu trage nici un fum, că-l apucă o tasă, de-i scutură tot corpul ca prins de-o mîna de atlet. Svîrli țigara, și se trase din nou în pat. În clipa cînd se așeză în pat, o nouă înjunghietură îl țintui locului. „De data asta-i sigur”. Parcă o mîna rece îi strecură un țurțur de ghiață pe șira spinării. „M'am dus... și de abia mai tîrziu continuă... dracului. Mintea i se goli ca un pahar de apă răsturnat. Iși fixă ochii în gol, fără să vadă ceva. Tot fizicul lui, avertizat par'că de apropierea morții, se concentrase în jurul stomacului, întocmai ca un arici la apropierea dușmanului. Iși trecu instinctiv mina pe stomach ca în niște passe hipnotice. Stomachul gol, — nu mîncase nimic toată ziua de cît un ceai — se lăsă mîngăiat ca o pisică jigărită, dar după ce și-o ridică, se produse acea chiorăitură specifică stomacului gol. O succesiune de sunete, ca o rostogolire de poloboace pe treptele unui pivniți sau o hurducătură de nuci într'un pod plin cu șoa-reci, îi păru lui Marian revolta tuturor măruntaielor contra acțiunei otrăvii.

Se lăsă în pat, doborît ca de primirea unei condamnări judi-

ciare definitive. Sub efectul spai-mii, simți în gură abundență salivară. „Uite că-mi lasă gura apă”. Tot ce simțea, le socoatea drept efectul otrăvirii „Ce să fac? Dacă ași putea voma... Se legă de gândul asta, de care nu era sigur că el l-a spus, sau l-a auzit, ca de o ramură de salvare. Dacă vomex acum, poate otrava nu și-a avut efectul complet și scap mai ușor. Iși băgă degetele în gură, se necă, se scîrbi, tuși, dar de vomat, tot nu putu. O frică de moarte îl cuprinse. Se înspăimîntă. Ar fi vrut să fugă. Se sculă pe jumătate cu privirea rătăcită, căutând un ajutor. Ce putea face? Să strige, să strige, poate l'o auzi cineva. Dar cine? Baba, Marișca neni e plecată. Vecinii la ora asta nu-s acasă. Poate vreun copil. Nicu a lui Chioru mai toată ziua e pe stradă. Se duse la geam, se uită la casa de peste drum, în lungul uliții. Nimeni, nici un ciine. Se întoarse fără să aibă răbdare să aștepte, hotărît să se înbrace și să plece, chiar cu riscul să cadă pe stradă. L'o ridică cineva și l'o duce la spital. Aci moare ca un ciine. Dar curentul de la geamurile cari nu se închid niciodată cum trebuie, și mersul cu picioarele goale pe podea, îi provocă o tuse ca niște aplauze prelungite de la o întrunire politică, și o serie de strănutări, de îi demontă nu numai măruntaiele în corp ci și hotărîrea de a pleca după ajutor. Se așeză îndoit, complet obosit și fără vlagă pe pat. „Ce să mă mai duc. O fi prea tîrziu și dacă nu mor de otravă mor la sigur de pneumonie. Afurisită zi. Mi-a sosit ceasul și pace! Se culcă în pat, se acoperi bine, că-l răzbise iar frigul, tusea și junghiuurile. Acu fie ce-o fi! Numai c'o moarte's dator. O să suport și eu durerile pînă oi putea. Cînd no'i mai putea o să strig, o să urlu și dacă nu m'o găsi nimeni, o să mor. Mare pagubă. Și-așa fac degeaba umbră pămîntului. Ii veni deodată în minte, versurile citite sau auzite la vreo reprezentație școlară:

Din codru rupi o rămurea
Ce-i pasă codrului de ea
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea —

Sigur domnule, cui o săi-pese dacă am crăpat. Par'c'o văd pe Marișca neni, cînd o veni și m'o găsi țepăn în pat: O să vie de sigur încet, cu țirligii ei fișiiți pe jos, ca umbletul gîndacilor prin hîrtii și o să puie mina pe mine să mă deștepte. „Hai, domnule Ionică, scoală-te. A venit lăptăreasa”. Cum îi spune de obicei: Dar o să simtă că-i rece și atunci o să țipe ascuțit și prelungit, ca atunci cînd i-a călcat mașina cățelușul. Are să iasă apoi în prag tot strigând, de are să adune toți vecinii. Și are să mă bocească: „Auleu, auleu, o murit chiriașul meu, că l'am lăsat sănătos și vovios (vorba vine că doar știa că sunt gripat). Numai un pic am plecat (ca totdeună stă 7 ceasuri și spune c'a stat numai un pic) și acu îi mort și 'ntins 'n pat. „Domnule Ionică, Domnule Ionică”, de ce te-ai dus și m'ai lăsat, unde mai găsec un chiriaș așa bun. Pe Marian îl umfă risul: Cred și eu că n'ai să mai găsești așa chiriaș, dela care să-i fumezi țigările, să-l mai sfeterisești de niscaiva gologani de prin buzunar, cînd viu beat acasă, și dela care să iei o chirie ca după un apartament luxos, nu pentru închisoarea asta de cameră, 4 metri lungime și lățime, un pat, o masă și un dulap. Babornița dracului. Ei, parcă ceilalți o fi mai breji. Parcă'i văd pe „colegii” de la Tribunal. Ionescu, mai ales. O să meargă din grefă 'n grefă, și o să spuie c'un glas plîngăreț: Ai auzit? A murit Marian. Săracu așa tînăr. (Ei! țineți-ași eu, cît mai curînd lumînarea, caiafa lui Belzebut, că par'că eu nu știu că nu mai poți de bucurie, că-mi iei înfirșit locul.

Da Nițulescu? — „Ei nu mai spune dragă? Cînd dragă (și fără voie îi imită glasul și gesturile lui efeminizate) dar ce-a avut dragă? Așa din senin? S'o sinucis? Ei nu mai spune dragă (O ho! ho! ho. Să vezi numai ce o să se vorbească! Bebi Milovan o să spuie sigur că m'am sinucis din dragoste. Porcul ăla de Canavea o s'o spună cu înțeles. Ei, cine știe. Și o să lase să se 'nțeleagă, ca totdeuna, că mi-ar fi lipsit bani din cassă, sau c'am lăsat să mi se fure vreun dosar,

pentru cine știe câte mii de lei. Il cunosc eu pe hipocritul ăsta. Totdeauna vede ceva deochiat în toate. Asta să fi fost polițist, cită lume ar fi nenorocit. Dar Negreanu, dar Vasiliu, da Milițoi... mai ales Milițoi... Ufl! Parcă-i văd la o țuică în dos la Panțu. Cu Jenică Velcean. Jenică o să plângă ca de obicei. Are plînsul ușor. Dar nici nu-i băiat rău. Milițoi o să-l apostrofeze ca de obicei: „Ce plângi mă. A crăpat? a crăpat. Par'că-l învii? Așa e viața Un fleac! Dă-i dracului și hai să bem. Că mâne ne ducem și noi după el. Prosit frate și Dumnezeu să-l ierte. Jenică după al 5-lea pârhar o să n'ceapă să mă bocească: „Măi Jenică măi, de ce-ai plecat mă, că eu m'am avut ca un frate... mă... amândoi am cătănit împreună... mă... amândoi am intrat odată la Tribunal... hi hi! hi.. Să știți că și eu mor de-acu. Am așa o presimțire... (Presimțirile lui! De 10 ani tot presimțiri de astea are la beții: Are beția plângăreată). Milițoi o să-și restrângă buza de jos ca un dispreț și are să-l sictirească: Mori măi! Hai mori. Eu te ngrop. Și 'ți țin și un discurs.

Perju are să umble cu colecta să adune bani pentru coroană. Totdeauna el colectează... și gurile rele spun că-i mai rămâne și lui ceva... Merge din birou în birou... „Dă mă, că și pentru tine o să deie alții.. Fiecare la rândul lui.. vorbește el convingător.. Au să cumpere de sigur o coroană de aia artificială, cu niște flori de hârtie, de-te fac pesimist numai când le vezi, c'o panglică tricoloră, că Perju nu-și poate închipui altfel o înmormântare creștină și românească. Pe panglică o să puie cu litere aurite: Dormi în pace, suflet bun, colegii tăi.. O firă'r ai dracului cu inscripția lor. Auzi! suflet bun. Băleanu și Chiroi au să zâmbească acru... Suflet bun... da... de tăiat gămurile cu el. Numai câte zile rele le-am făcut la alegerile dela Asociație Dar Moș Nae.. Săracu de el. Uite de el îmi pare rău, acum când mă despart de lumea asta. O să plângă bătrânește, fără lacrimi, sclifosindu-se: „Dumnezeu să-l ierte, că mult rău mi-a făcut“. Il scoasei dela grefă și acum își mănâncă zilele la arhive,

cosând la dosare și catalogându-le, ghionțit și săcâit de toată lumea.

Mă! Mare canalie mai e și omul. Numai când pleci din viață și-ți revizuești bagajul, vezi câte răutăți gratuite ai făcut. Ceapa ei de viață, când te gîndești că pentru zilele și anii, care-i pe-treci pe pămîntul ăsta spurcat, tu nu-i dai nimic în schimb. Pentru ce drac, am mai trăit și eu... filosofă el, totalizând în gînd activul vieții lui. Numai de l-ar pune înapoi. Ei ți-ai găsit! Cîți or să se bată pentru locul meu. Măinescu o să fie primul. Ei! de cînd îmi paște locul meu. „Bine c'o crăpat“ așa o să spuie, cînd o auzi c'am murit. Ii trebuie locul meu, numai ca să facă loc țirfei alea de Paraschiveasca, care morțiș ține să vie la expediție în locul lui. Bucură-te Măinescule, că ți ajungi scopul. Și măgarul ăsta o să-mi vorbească și la cimitir. Sigur. Doar el vorbește la toate înmormintările. Par'că-l aud: Jalnici ascultători... S'a dus dintre noi un frate de al nostru (și 'n gînd o să zică: bine că s'a dus). Cel mai bun, pentru că el a fost alesul lui Dumnezeu înaintea noastră (... și ne-a lăsat pe noi păcătoșii să mai trăim.) Florile frumoase sunt mai repede rupte de cit buruienile din grădina vieții. Și colegul nostru a fost flăcarea (și 'n gîndul lui... de mătrăgună) a funcționării dela Tribunal.“

(Și apoi o să mi se adreseze mie, c'asa e mai patetic și așa l-a văzut odată pe Tacke Ionescu vorbind la o înmormîntare). Frate Ionică... (aci o să-i tremure vocea și o să lase să-i curgă o lacrimă. Mare excroc mai e... plînge la comandă) lasă-mă să-ți spun așa, pentru că te-am avut ca un frate (te las dragă, că nu te mai pot opri, cum nu te mai pot opri să-mi iai locul după care jinduiai atî), ai știut să fii un bun camarad și toți s'au încercut în tine (de aceia la alegeri am avut numai 3' voturi, pe al meu, pe al Lucicăi... sāraca... de acu o să se mărite cu boul ăla amoretat de Băltan... și pe-al lui Nae, care nu l-a dat mie ca să nu-l dea lui Moroianu, cu care era la cuțite). Ți-ai făcut datoria cu conștiință și ai fost apreciat de toți șefii tăi...

(Ptiu! al dracului pezevenchi... aici bine a știut să mă lovească.. Numai cum m'a apreciat Lică Teodorescu, judecătorul dela a treia. Din porc, cocotă pomădată și bețiv ordinar nu mă mai scoțea... Dar Nică Pantelică dela secția tutelară. „Băiatule să nu te mai prind cu actele în neregulă, cu condica patată și fără cerneală bună în călimară, că-ți rup picioarele, te iau de guler și te dau pe brînci afară... Trebuie să rămii la porci și la giște... (eram din aceeași parte amîndoi...) Ce scrisoare e asta! Ha! ha! ha! sāracu bătrîn, tare mă tem că tot eu l-am băgat în mormînt, că multe mizerii i-am mai făcut). Pentru toți aveai o vorbă bună (dacă plătea... avea) o atenție (ho! ho! numai atîția ani să mai fi trăit, de citeori l-am injurat de mamă) purtările tale erau cunoscute de toată lumea (probabil de aia m'au poreclit: Ionică Riiosul). Șefii tăi te dadeau ca exemplu (iar te-ai pilit bețivanule sau iar ai chefuit cu Marian, cu bețivul ăla de Marian).

Și-acum pleci dintre noi (ah! ce bine-ți pare ticălosule). Te jlesc toți colegii tăi, cari te-au stimat (și încă cum), te-au iubit (ca sarea'n ochi.) Noi, colegii tăi dela tribunal, îți promitem că-ți vom păstra memoria eternă (o ho, ho, peste vreun an cine o mai pomeni de mine...) că te vom da ca exemplu (mai las'o Popescule!)... Și acum când te întorci în pămîntul din care te-ai născut, cu lacrimi ferbinți (de crocodil, paită ordinară... aici iar vei lacrima) îți zicem un creștinesc fie-ți țărâna ușoară și 'n gînd îmi dorești să fie grea, grea ca o piatră de moară, să nu mai mă pot scula de aici. Huo la oase demagogule...

— Da ce-ai maică! cu cine te cerți. Vai ce m'ai speriat. Credeam că te bați cu cineva.

— Cu nimeni Marișca neni, cea mai simpatică dintre proprietărese.

— Iar răzi de mine. Dar ce ai avut. Uite ce transpirat ești. Doar nu ești bolnav?

— Nu, n'am nimic. Dar știi? Absolut nimic. Nici stomacul nu mă doare... Ura! Marișca neni...

Marcel Olinescu

FIGURI ZĂRĂNDENE*

SIGISMUND BORLEA (1827-1883)

Înrudirea lui C. Talos-Tălășescu, I. Slavici și I. Rusu Șirianu cu S. Borlea.

De prof. **Traian Mager**.

S. Borlea — protonotar comitatens dela 1861 și deputat de Hălmațiu în camera ungară dela 1865 până la 1878 — a fost o personalitate bine cunoscută în viața politică a Ardealului. De numele lui se leagă în mare parte organizarea românească a Zărândului dela 1861.

El s'a născut în Șiria la anul 1827¹⁾ și era înrudit cu familiile Talos și Slavici. Spune adevărul Slavici în memoriile sale că după mama lui născută Borlea, avea rudeni până pe la Hălmațiu și Baia de Criș, mai ales cărturari²⁾. Aflăm mai târziu, că erau veri de ai mamei lui: Sigismund Borlea³⁾ și Tălășescu⁴⁾ notar în Zimbru, apoi solgabirău în Hălmațiu, care a fost tatăl scriitoarei Constanța măritată Hodoș.

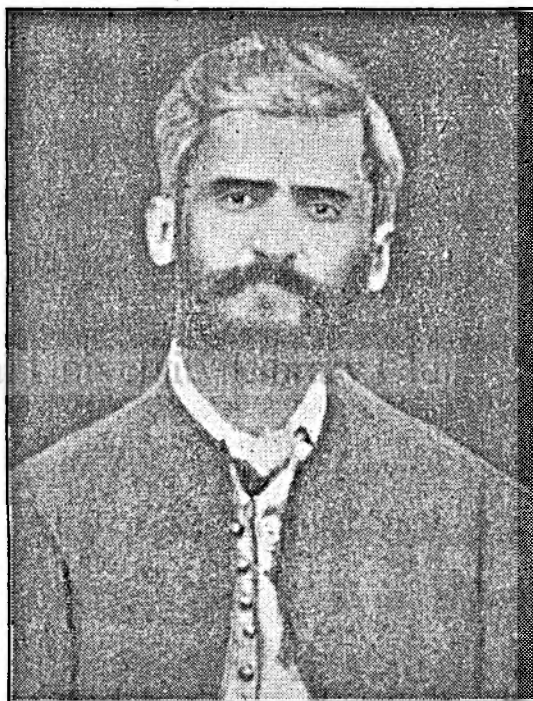
Sigismund Borlea a studiat teologia în Arad și filozofia în Pojon⁵⁾ (sub filozofie este a se înțelege clasa ultimă a liceului, nota aut.).

Evenimentele anilor 1848 l-au găsit deci în vârsta de 20 sau 21 ani, epoca în care arde mai vie flacăra idealismului. Cum la 1848 intelectualii românilor din Podgoria Aradului, ca și mulți alții din Ungaria, și mai puțini din Ardeal, îmbătați de ideile revoluționare de libertate, egalitate și frățietate, propagate de Kossuth, au trecut de partea acestuia, — îl găsim și pe Sigismund Borlea în dieta dela Debrețin în calitate de deputat, alături încă de doi șirieni: Sigismund Popoviciu, fiul protopopului și Gheorghe Popa⁶⁾. Un caz tipic de desorientare politică a acestor vremuri ni-l oferă și frunțașă familie Rațiu din Turda, care la 1848 se împărțise în două tabere: una cu Kossuth și alta cu Iancu⁷⁾, unul din membrii acestei familii fiind chiar Dr. Ioan Rațiu, viitorul președinte al Partidului național român.

Bineînțeles, dezertarea intelectualilor în tabăra ungurească n'a influențat întru nimica ținuta poporului, care orientându-se numai după bunul simț, a rămas credincios împăratului. Astfel trecând prin Șiria o trupă ungurească spre Hălmațiu, populația împușcând asupra ei a ucis 16 honvezi. Drept retorziune comandantul ungar a executat 16 șirieni, între cari și pe tatăl deputatului Gheorghe Popa, pe care d.n grație nu l-au

spânzurat, ci împușcat.

Notarul comunei era Pop, ginerele protopopului și deci cumnatul deputatului Popoviciu. Acesta căutând să scape pe unii, dar neputând, decât jefind pe alții, muștrându-l conștiința, ori de frica răzbnării, s'a sinucis în noaptea următoare execuției⁸⁾.

Sigismund Borlea (1827-1883)

În conflictele ce se succedă tot mai dese și mai sângeroase între Români și Unguri, tinerii noștri kossuthiști, acei de bună credință dar lipsiți de experiență, avură destule și dureroase prilejuri să se desmeticească din mrejele nesincerei prietenii ungurești în care căzuseră și devin cei mai înflăcărați naționaliști. Tot așa, precum unii dezertară din tabăra românească, cum a fost acel baron Ladislău Nopcea, fiul preotului român din Fărcădia (Țara Hațegului pe atunci comite suprem, apoi Mânzat și Hidvégi, cari după ce juraseră credință împăratului și națiunii române pe Câmpia Libertății la 3/15 Mai 1848, au stat ascunși tot timpul cât a ținut revoluția.²⁾

*) Fragment din cadrul istorie al monografiei ținutului Hălmațului.

1) Dr. C. Diaconovich, Enciclopedia, vol. I. pag. 537. Alcea se dă 1828 anul nașterii, iar inscripția crucii lui din Tebea indică 1827.

2) Ion Slavici, Lumea prin care am trecut, București 1930, p. 9.

3) Idem. p. 11.

4) Idem, p. 43—44.

5) Diaconovich, idem.

6) Slavici, o. c. p. 11.

7) I. Georgescu, Monografia lui Dr. Ioan Rațiu, Sibiu 1928, p. 18.

8) Slavici, idem, p. 11—12.

2) Iudita Secula, din vremuri apuse (Memorii, București, 1899, p. 21. La depunerea jurământului baronul Nopcea ridicase mâna îmbrăcată în mănășă albă, la ce Bănuț care ședea la tribună alături de Papiu Ilarian și Bariș, a strigat încât au auzit toți de dimprejur: Jos cu mănășa, Vasilică! Baronul și-a tras mănășa și au jurat cu toții. (p. 17—18).

E chestie de caracter înăscut. Un idealist poate să greșească, dar destinul implacabil îi va rezerva rolul de împlinit. Aceasta a fost și soarta lui Sigismund Borlea, care după restabilirea constituției, deveni una dintre figurile reprezentative ale românismului militant din acea epocă.

Nu știm unde a fost și ce a făcut S. B. sub durata absolutismului. Dacă la sfârșitul acelei epoci se va fi aflat în Siria, probabil că nemulțumit cu slabul succes al Românilor arădani la organizarea acestui județ, va fi plecat în sus pe Valea Crișului Alb spre Zărand, unde îl găsim de pe la începutul constituirii comitatului în calitate de protonotar comitatens în Baia de Criș.

În alegerile pentru camera maghiară la 1865 este ales deputat în Hălmagiu, alături de Dr. Iosif Hodoș, ales în Brad, cele două circumscripții ale Zărandului, exercitându-și mandatul de deputat în ciclul parlamentar 1865—1868.¹⁾ Este reales la Hălmagiu alături de Hodoș la Brad încă de două ori, în ciclurile parlamentare: 1869—1872²⁾ și 1872—1875.³⁾ S. Borlea a fost deputat de Hălmagiu și a patra oară, în ciclul parlamentar 1875—1878,⁴⁾ când la Brad mandatul lui Hodoș a fost infirmat.

Sigismund Borlea a reprezentat Hălmagiul fără întrerupere timp de 13 ani dezvoltând o bogată activitate parlamentară prin critica și controlul exercitat asupra tuturor proiectelor de legi ungurești, cari urmăreau la început în mod deghizat mai târziu fățiș chiar acelaș scop, de desființare a naționalităților. În acest sens a rostit zeci de discursuri, a dezvoltat numeroase interpelări și a înaintat memorii protestatate.

La 1868 îl vedem în polemică cu Francisc Deák asupra proiectului de Lege a naționalităților.⁵⁾

Tot în acelaș an susține cu tărie revendicările românești în discuția proiectului de Lege pentru regularea amănunțită a uniunii Ardealului cu Ungaria.⁶⁾

În 1869, la propunerea lui Hodoș⁷⁾, înființează împreună cu alți 8 deputați Clubul parlamentar român.

În ședința din 14 Iunie tot 1869 interpelează înaintând un energic protest împotriva detragerei debitului poștal al ziarului românesc „Albina” și al celui croat „Pozor”, ce apăreau la Viena.⁸⁾

În discursurile sale parlamentare Sigismund Borlea se folosea cu multă abilitate de ironia incisivă realizată prin comparații sugestive, ce stârneau valuri de ilaritate asupra adversarului.

În ședința din 2 Iulie 1869, la discuția asupra proiectului de Lege pentru exercitarea puterii judecătorești, a vorbit întâiu Borlea, după

¹⁾ V. Păcățianu, Cartea de Aur, vol. IV. p. 8

²⁾ Idem, vol. V. p. 132.

³⁾ Idem, vol. VI. p. 103.

⁴⁾ Idem, vol. VI p. 514.

⁵⁾ În ședința din 25 Nov. 1868. (V. Păcățianu, Cartea de aur, vol. IV. p. 563—569).

⁶⁾ În ședința din 1 Dec. 1868. (V. Păcățianu, o. c. IV, p. 819—821).

⁷⁾ La 30 Aprilie 1869. (V. P. o. c. vol. V. p. 133).

⁸⁾ V. P. o. c. vol. V. p. 185—186.

el Hodoș și apoi iarăș Borlea. Românii vedeau o mare primejdie în dispozițiunea acestei legi care depunea în mâinile guvernului numirea funcționarilor din justiție. Până aci justiția nefiind separată de administrație, toți funcționarii se alegeau sau se numeau în județ. Trecând această putere în mâinile guvernului, se putea prevedea că de acum înainte, mai alës în regiunile românești, vor fi numiți numai oameni străini de localitate, de limba și legea populației

Comparând legile actuale cu patentele, Borlea acuză pe Unguri că practică metoda germană din absolutism atât de mult detestată de ei, împulându-le în plus lipsa de sinceritate, căci până când Germanii nu se șfiau să declare că guvernează în mod absolutistic, Ungurii practică aceeaș metodă sub masca constituționalismului.

Vorbirea lui abundă în șarje de acest fel: „Guvernul absolutistic dela 1854, pentru ca să câștige autoritate pe seama corpului de funcționari astfel compus (adecă din străini), i-a ordonat prin regulamente, să poarte uniformă și barbă rasă la mijloc, și se poate că și onoratul guvern va dispune prin ordonanță ulterioară, spre a-și împretieni corpul de funcționari cu poporul, ca funcționarii să poarte pintenii și mustețe unse și răsucite¹⁾ (modă ungurească). Aduce imediat ca exemplu pe actualii finanți (garda financiară), care poartă haine ungurești și pălărie mică de Debrețin.

Discuțiile la proiectele de buget anuale îi serveau totdeauna prilej lui Borlea, să atace chestiunile de ordin economic. Protesta împotriva impozitelor, cari i se păreau că lovesc prea greu tocmai regiunile sărace locuite de Români, arătând că mare parte din teritoriul Zărandului este trecut în categoria pământurilor de clasa primă, supus deci taxelor ridicate, ceea ce constituie o nedreptate, deoarece regiunea aceasta posedă numai terenuri foarte puțin productive, în bună parte chiar sterile.

La discuția generală a bugetului 1873²⁾, când ministerul de finanțe motiva sporirea impozitelor cu propășirea economică a țării, dovedind prin contractele de vânzare ale unor moșii că prețul pământului s'a urcat și prin aceasta valoarea proprietății fonciare a țării s'a urcat cu 86 milioane, Borlea îi administrea patriotului ungar o binemeritată lecție de economie politică. După ce recunoaște că acele pământuri s'au vândut scump, arată că moșiile din chestiune au fost cumpărate de bogătași din străinătate, și pune întrebarea, că oare aceasta nu denotă tocmai contrariul, căci dacă țara ar avea bani, s'ar fi găsit amatori și la noi. Îl avertizează că perzistând în această falșă credință, sporindu-se peste putință impozitele, vom ajunge ca străinătatea să ne exproprieze.

Trecând apoi la situația Zărandului, arată că recoltele anilor 1871 și 1872 fiind foarte slabe, aici bântuie foamea. Era prin Ianuarie 1873. În

¹⁾ V. P. o. c. V. p. 197.

²⁾ Ședința din 28 Ianuarie, 1873. (Păcățianu, o. c. vol. VI, p. 141—154). :

consecință cere sistarea execuțiilor pentru impozite și votarea unui ajutor de 60.000 floreni pentru înfometaji.

Mai amintește că țărâimea într'atâta a sărăcit, încât nu mai are nici vitele necesare muncilor agricole ci se întovărășesc câte doi gospodari laolaltă punând fiecare câte o vacă la plug și se silesc a termina cât mai repede, de teama să nu li-o ducă executorul pentru dări.

Prin Aprilie guvernul a suspendat, ce e drept, execuțiile, după ce înșiși executorii raportaseră că nu mai au ce sechestra și că mor și ei de foame în Zărând. Ajutorul însă nu s'a votat.

După grozava lovitură ce fu aplicată intelectualilor noștri prin desființarea județului, singur Borlea — om rece din fire — nu-și pierdu cumpătul. Ridică proteste, încurajează pe funcționarii căzuți în panică din pricina nesiguranței viitorului și-i îndeamnă să-și păstreze crezul naționalist.

În anul 1878, când se inaugură al cincilea ciclu parlamentar, situația politică se prezenta foarte mult schimbată în defavorul nostru: Zărândul fusese desființat la 1876; cercul Hălmaგიului anexat jud. Arad; sediul circumscripției electorale mutat dela Hălmaგიu la Iosășel; iar drept protest împotriva samovolniciei ungurești, Românii decretaseră pasivitatea.

Unii deputați români au intrat în apele ungurești și pierduți au fost pentru totdeauna. Borlea însă nu era între aceia cu spinarea maleabilă și credincios consemnului dat nu și-a mai pus candidatura de deputat. Astfel, la 1878 în locul lui s'a ales acum la Iosășel, George Constantini¹⁾ din Arad, un român renegat, cu program guvernamental.

Îl mai găsim la conferința națională ținută în Sibiu la 1881, amintit în ședința din 12 Mai, alături de George Secula, Ioan Simionăș și alții, însărcinați cu redactarea proiectelor de concluzii.²⁾

Intr'aceasta, din strălucita pleiadă de odinioară numai Borlea mai rămăsese la Baia de Criș, ținând drept steagul revendicărilor românești în fața adversarilor locali ajunși din nou la putere. În această postură îl ajunge sfârșitul în vârstă numai de 56 ani.

¹⁾ „Alföld“, Nr. 182 din 9 Aug. 1878.

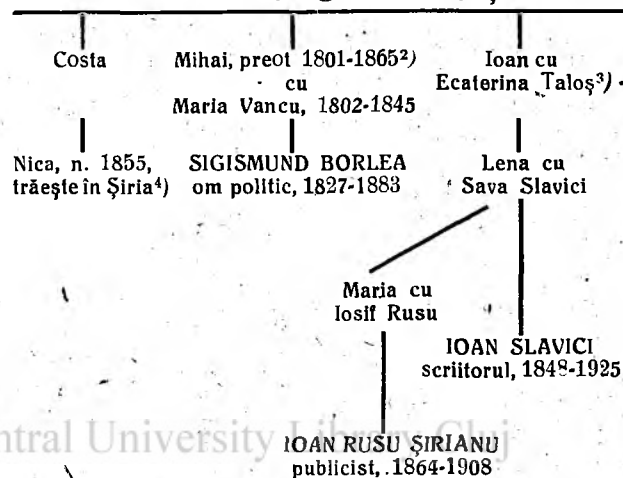
²⁾ Păcățianu, o. c. vol. VII, p. 14-15.

S. Borlea moare la 1883 în Baia de Criș și a fost mormântat în cimitirul din Țebea alături de Avram Iancu.

Când, la 1924, s'a aranjat cimitirul eroilor, crucea, nu însă și osămintele, a fost mutată, la nord de biserică, spre șosea. Poartă următoarea inscripție: „Sigismund Borlea, născ. 1827, repos. 1883. Fie-i tierna usioara și memoria binecuvântată. În semn de pietate, socia Elena, fiica Terese și sociul ei Dr. D. Magdu.“¹⁾

În schița genealogică ce urmează arătăm înrudirea lui Sigismund Borlea cu familiile Taloș, Slavici și Rusu Șirianu.

Borlea Mihai, agricultor, Șiria.

Sigismund³⁾ Borlea nu mai are descendenți, unica sa fiică murind fără copii.

¹⁾ Arhiva Monografiei Hălmaგიului. Fișa Nr. 77 din 2 Ian. 1936.

²⁾ AMH. Fișa Nr. 92 din 18 I. 1936. Preotul Mihai și soția au o cruce de marmoră în cimitirul de lângă biserică oriodoxă din Șiria cu inscripția: „Mihaiu Borlea preot născutu la 18 Febr. 1801, reposatu la 27 Sept. 1845 și socia sa Maria Vancu născuta la 26 Sept. 1802, reposata la 1 Ian. 1865“.

³⁾ AMH. Fișa Nr. 91 din 10 II. 1936 Informator, Ing. Flurel Tălășescu, inspector în Ministerul Agriculturii, București. Ecaterina a fost soră cu Constantin Taloș (1825-1916), fost pretor la Hălmaგიu. tatăl scriitoarei Constanța măritată Hodoș. Taloș și-a schimbat numele în Tălășescu, trecând în România.

⁴⁾ AMH. Fișa Nr. 90 din 18 I. 1936. Informator Axente Secula, proprietar în Șiria, care a cules datele acestei schițe genealogice dela bătrânul Nica Borlea.

TALHARUL

cer un corn de lună.

Cărările din parcul castelului păreau niște covoare lungi, negre; fufe, cu genele lor verzi, diochiate de stele, se înfigeau sgribulii în pământ, iar satul visa primăveri și cântec de mierlă. Noaptea se țesea tot mai deasă până 'n depărtările cu evaporări luminoase de oraș.

Se înnoptă de-a binelea. Ion Trandafir aprinse o țigaretă din cutia căptușită cu staniol și fumul se lăși în cercuri molatice, albastre. Din piept i se văetau, după fiecare respirație și cu icneli prelungi, plămâni roși de boală. Privea cu indiferență un tablou, nu-l preocupa nimic și n'avea niciun gând, nici nu-și făcea. Doar asta aștepta: să se înnopteze, să se culce și să doarmă încă o noapte, — noaptea Învierii, în acest castel, și-apoi să plece. Unde? N'avea importanță. Oriunde! Aici, nu se mai simțea bine, în acest castel rustic și mucegăit, cu obloanele închise, cu pereții împăențâniți și pustiu, care sub vraja amintirilor de curte boierească, își mai întindea semeț în sus, un dinte flămând de acoperiș, o hodoroagă de turlă de lemn, cu cocoșul ruginit de finichea, din vârf, înplântat în neguri.

— „La urma urmei, ce caut eu aici? se întrebă de ne-numărate ori de când trecu pragul acestui castel vechi.

— Și, oare, ce-s eu, de mă îngrop ca o cârtiță, la margine de sat și mă las lovit de chinurile unui permanent și voluntar surghiun? se răsculară în el poftete bărbatului holteiu la patruzeci de ani, care n'a încercat nici măcar să viseze vreodată o altă viață

și nici să-și facă iluzii despre realitățile unei existenți negușfate din plin. Ori să sfua aici și să-mi las zilnic privirile să pască dincolo de orizontul rece, fără niciun scop? Ha, ha, neghiobule! se izbi cu palma pe frunte zâmbind din pricina acestor reproșuri ce și le făcea, și, pe nevrute, își duse ochii pe masa cu licheor, coniac și vin, coji de ouă, resturi de pâine, mere mușcate și un ciolan de șuncă. Admira răsând acest tablou rudimentar de fiecare seară. Ce-ți mai trebuie, Trandafire, — ție, care ai de toate, banul nu te-a părăsit niciodată, iar norocul ține pas cu tine? se mângâia singur.

În cameră pâlpaia o lumânare ce-și picura cu intermitență câte-o mărgea albă din colierul de său, pe sfeșnicul de aramă. De pe un dulapier brun, de stil antic, ea desena umbre cari dibueau să-și găsească un loc pe covoare, tablouri sau pe mobilier. Trandafir își rotea ochii: — nimic nu-i mai era nou în această cameră ce-l găzduia peste iarnă. Privirile i se opriră pe geamantanul plin, cu paffalele-i ruginite închise, gata de drum și așezat lângă ușa cu ochii de sticlă. Era plin de auriturile și argintăriile casei, cu tot ce a adunat într'o seară. La luat în mână și l-a balansat, greutatea însă îi apăsă umerii și-l făcu să se îndoiaie, cum se îndoiaie sălcile pe maluri. Cu un gemet îl așeză din nou pe dușumea. Apoi se plimbă prin cameră, își lăsă mâna pe canapea de pluș și o mângâie. Patul i se oferă leneș, într'o duhoare de sudori, cu plapuma-i și pernele-i motofolite. Își strivi țigareta în scrumiera de sticlă, puse repede mâna pe butelia de coniac și o goli și de ultimii stropi. Mai bău și din licheor, plescăi din limbă și ochii îi licăriră satisfăcuți. Fredonând, se apropia de geam, defe la o parte per-

deaua grea și lumina se revărsă din cameră molcom pe brazii din curte, cari cuprinsă în brațe întreg acoperișul casei. Maidanurile vecine cătau să-și ascundă slujenia sub poalele nopții cu dantelări de lumină doar pe margini de drumuri. Din sat, nu venea niciun sgomof. La scurte intervale, se auzea numai glasul de toacă, din noaptea Învierii și câteun sughiț de cucuvea. Lui Trandafir, făcerea asta îi păru mormântală, prea mormântală. Din pânura neagră a nopții el citi numai tristețe, căci îi lipsea acelei lumi defărară luminile lui. Dorea din fire, ca întotdeauna, o vieață cu gloatele mereu agitate, fără răgaz, și zi și noapte, una ce se sbate în chinuri, artere cu lărmuiri de roși, urlet de clacsoane și policneli de tramvaie. Voea coșuri fumegânde de fabrici, vâmvăeli de uzine cu inimi de oșel, vetre cu văpaia 'n pântec, și „diese-sele“ revoltate. — Spera o pulsație dinamică de roboși enigmatici într'un mers de o cadență macabră, ritmuri inegale de ciocane și baroase. Dorea nopți cu flăcări fascinante, cu firme luminoase încrustate ferice în beznă, sunete cicălitore de orchestre, femei cochete și soții infidele, — și maluri de mări cu valuri asvârlite în stâncă. Paris ori Veneția, Monaco ori Cipru, Chicago ori Roma, niciunul nu se asemea acestui peisaj rustic, acestui leșin prelung.

Din camera vecină se auzi un sgomof. Se sparseră geamurile și fărâmurile scârțâiră sub niște pași apăsați cari se apropiau de ușă. Ion Trandafir mai mult surprins decât înfricat, își duse instinctiv mâna la buzunarul din spate unde-și avea revolverul și voi să stângă lumânarea.

— Bani ori vieață! strigă din prag un țaran adus de spate, slab și sdrănfuros, amenințând cu un revolver cu țeava lungă

de pistol. Ion Trandafir privi nepăsător la acest musafir atât de întârziat și era cât pe-acți să zâmbească, dacă nu i s'ar fi poruncit tunător, din nou: Sus mâinile, fața la perete! Văzând că nu e glumă, își ridică mâinile și se întoarse cu fața la perete. Ei drăcia dracului!.. rânji ciudos Trandafir.

Palid, cu barba făpoasă, roșcată, cu cărlionții de păr netuns căzuți pe urechi și cu ochii tulburi, mărunți și cețoși, cu o năframă de o culoare neverosimilă la gât, cu o căciulă roasă, adusă pe ochi, — cămașa-i era neagră, iar din gheata petecită îi ieșeau unghiile nespălate, acest țărăn slab arăta a om năpăstuit de foame și de frig. Ion Trandafir văzu umbra nepoftitului, mare, enormă, pe perete. Ii scruta toate mișcările. Ii văzu plimbându-se surescitat prin cameră și ducându-și ochii la gura stacojite a vetrei, la trunchiul de șuncă, și mai ales la trunchiul de șuncă.

— Sus mâinile! amenință de data asta, inversând rolul la un moment oportun, Ion Trandafir, și-și descarcă revolverul. Intimidat, hoțul scapă arma din mâni și începu se tremure de frică. În cameră mirosea a praf de pușcă și călț ars, iar din zid, de unde se vâri glonțul lui Trandafir, se scurgeau firicele de rumeguș de tencuială.

— Ei, camarade, se apropie Trandafir de hoț și-l bătu pe umeri, par'că ceruși bani. Eu zic, c'ar trebui întâi să mănânci, pe urmă om vorbi și de bani. Ia loc! il invită scurt Hoțul ezita. Ia loc, îți zic! Ține și revolverul! îi dăte revolverul, de jos. Hoțul își reluu arma cu amândouă mâinile. Stai jos! il imbaldi Trandafir impacientat, cu feava revolverului său. Hoțului îi începură să-i clănțene dinții. Ai milă... își ridică privirile la Trandafir, cu spaima încolțită între gene. Ai milă... și căzu în genunchi cu palmele lipite.

— Hai, mănăcă! il izbi Trandafir cu piciorul și hoțul se

așeză la masă, rușinat, fără a se atinge de pâine.

Papura măfii! am zis, mănăcă!! ordonă Trandafir. Și hoțul, de bine de rău, își scoase briceagul. Avea un tăiș subțiat de focilă, cu radiațiuni ingrozitoare. De cum se apucă să mănânce, cojile de pâine au și început să dispară pe rând. Cu multă migală despica și cele din urmă fesiături de carne de pe restul de șuncă; apoi luă osul în gură și se străduia să sugă măduva din el. Era absent la tot ce se petrecea în jurul său și nici nu-i mai păsa dacă Trandafir îi admira lăcomia sau se lăsa pradă gândurilor.

— Bani ori vicață! țipă dintrodă, după ultima înghițătură, veneticul sătul, cu revolverul înțins spre Trandafir.

— Ei, asta... Doar, fi mulțamul? il zeflemiză Trandafir pe un ton liniștit care-l surprinse pe hoț. Amice, făcu un pas înainte Trandafir, ții-am dat de mănăcare și, totuși, asta să-mi fie răsplata?

— Bani ori...! sbieră hoțul ca o fiară rănită.

— Ha, ha, camarade, uitați că ții-am golit de cartușe... se amuză Trandafir cu ochii spre revolver. Și-i arătă trei cartușe, săltându-le în palmă. Năcăjit hoțul își aruncă arma pe masă, căzu disperat pe scaun și-și răzimi capul în coate doar bombănind mai mult șieși: — ai milă, n'am vrut..

Trandafir izbucni în hohote de răs, apoi luă revolverul aruncat pe masă și, în văzul celuiilalt, îi răsuci butoiășul scofând gloanțele. Hoțul făcu un gest de ultim efort după ele, însă târziu: gloanțele erau în buzunarul lui Trandafir.

— Le văzuși? il întrebă Trandafir batjocoritor. Puteai comite o imprudență, amice! Dar de-acum să bem... Bea! și-i umplu un pahar de vin.

— Nu, nu, se feri hoțul, ...apă vreu. Și Trandafir, îi dăte un pahar de apă, pe care-l deșertă până'n fund, ștergându-și stropii din barbă cu măneca.

— Ce-ai avut de gând, aci? găsi Trandafir prilejul să-l în-

trebe. — Hai, vorbește, il ghionti și se așeză la masă, față'n față cu el.

— Să fur..., gemu hoțul privindu-și umbra capului.

— Și ce intenții aveai cu mine?

— Să te omor...

— Ei, și de ce?

— Fiind că ești boier! fu răspunsul posomorât.

— Ha, ha, il apucă răsul pe Trandafir, iar hoțul il privi nedumirit. Nu înțelesese rostul acestui răs șgomotos. — Pe boier, il cunoști?

— L-am văzut doar odată, de departe...

— Ia vezi-mă, se sculă Trandafir dela masă, sunt sau nu sunt eu, boierul?

— Nu știu... se îndoi hoțul luându-și privirea de pe cravata neagră și haina sură de sport a lui Trandafir.

— Ha, ha, știi că ai haz? Eu boier... Au, că mor de răs! Ei, apropo, dar mai furat-ai vreodată? vru Trandafir să afle.

— Niciodată... Dar am copii, sunt sărac, n'am, n'am nimic, și... și vin... Paștile...!

— Hm, adică de asta..., il înțelese Trandafir. Și, făcând câțiva pași, se opri brusca și-l întrebă aspru: — Camarade, știi cine-s eu?

— De unde, păcatele mele, să știu, bombăi hoțul.

— Mă, eu-s... un tâlhar! auzi, mă? Eu-s tâlharul Trandafir... Trebuie c'ai auzit de mine...

— Tă... tâl... ha...!? bălbăi hoțul cu ochii căscați, ducându-și degetele răschirate la gură, de spaimă, și făcându-și de trei ori cruce. Vru să se scoale de pe scaun, dar Trandafir il pironi locului.

— Stai!

— Ai, ai mi... milă...

— Și-acum poți să vezi de ce-am răs. Ei, haide, rade și tu, il coti priefenește „tălharul” pe „hoț”. Doar suntem camarazi..., eu fur tâlhărește fiindcă așa vreu, iar tu, sărac' de tine, hoțește, din nevoe... Tu, fiindcă n'ai deloc, eu, fiindcă n'am destul... Mi-ai vorbit de bani, na, bani! își aruncă Trandafir portmoneul pe masă, și, na, și de-astea, ia-le, și descopie capacul dela geamantan ofe-

rindu-i auriturile și argintăriile
ingrămădite de cu seară. — la-
le, ia cât vrei!

— Nu, nu, nu-mi trebue!
— Hoțul își acoperi fața și răs-
pinse portmoneul dinaintea lui.

— Cum, adică mă refuzi?
Fârtate, nu cumva îți văzuși
bârna 'n ochi, ori ți-o fi sărit
țandura, se indignă Trandafir...
Sau, ți-i teamă că or fi de cele
cruntate? ...Am și de alea! Uite,
— mărețele astea de diamant
sunt fructul unei străneri de
gât... Crucea asta de aur e de
pe un cadavru, verigheta asta
am cucerit-o cu o lovitură de
topor, asta..., căță Trandafir
să-i arate un medalion de ar-

gint, dar n'avea cui. Din ca-
mera vecină se auzea o zân-
gănitură de sticlă, iar de afară
un sunet de toacă. — Unde-mi
ești camarade, dispăruși? se
uimi Trandafir de fuga rapidă
a celui alt. — Prostul! rosti în
cele din urmă.

În sat, o coloană deasă de
flăcări mici ocolea biserica.
Din turn, clopotele vesteau
Învierea, treascurile bubuiau,
iar cocoșii cântau de răvărsatul
zorilor.

La margine de sat, o umbră se
svârli cu grabă peste gardul cu
grilajele de fer privind cu scâr-
bă în urma lui, la geamul lumi-
nat. — Ah, Dumnezeu, n'am

furat, n'am furat, șa în aiu-
reala-i liberă de orice remuș-
care, și dispăru în întunec.

În crăpatul zilei, din trenul ce-l
ducea rapid spre Monaco, bo-
ierul Trandafir admira la ge-
mul deschis prăjinele de tele-
fon, cari își dădeau grăbite din
mână'n mână corzile strunite
de metal.

...În biserica din sat, la lu-
mina sfeșnicelor aprinse, se
cânta „Cristos a Inviat”. Sub
bolta cu miros de tămâie, „ho-
țul” se ruga în genunchi la
chipul Maicii Preceste, și li-
pindu-și fruntea de caldară-
mul rece, mormăia: ai milă și
mă iartă... n'am furat!.

Pompiliu Puticiu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Proces

Umbre jilave pătează cu sânge cărarea tăcută
Și-o rază bolnavă stropește cu aur a ochiului apă stătută...
Mă plimb, la braț cu amurgul, cu toamna, cu frunza căzută.

Răsună pe vale-al tălăngilor vaer,
Iar eu pe cărare deslân al trecutului caer.
Mă văd cel deodată, copil cu seninul în suflet,
Cu râsul pe buze, cu inima tare, bărbat,
De aceeaș potecă, cu acelaș molcom înserat...

Privirea îmi cade alături, la umbra murdară,
Sdreliță, diformă și hădă și ștearsă, de-ocară:
Mi-e frică de mine.

Mi-e frică de mine,
De golul din mină
Și simt ceva putred în vine;
Noroi îmi văd sângele tot
Și mortul din suflet să-l duc nu mai pot.

... Imi pare c'aud departe, în vale, prohod,
Imi vin în auz tângueli, bocește întregul norod.
... Uitasem că morții se 'ngroapă 'n pământ,
Să nu-și risipească miasele 'n vânt.

— — — — —
În gălbuial, tomnatic covor,
Sinucis, putrezește-un palid visător.

I. V. RACEA

FIGURI ARĂDANE

GHEORGHE GROZA

de
Teodor T. Țiucra

(1899 — 1930)

aû împlinit în Februarie trecut șase ani dela moartea sculptorului Gheorghe Groza. Deșinu vreau să insist decât asupra lucrărilor sale, voi da totuș câteva date biografice scurte, referitoare la viața și condițiile sociale, în care apare și se dezvoltă opera sa lum noasă și fecundă.

Născut la 1899. în Moneasa județului Arad, unde tatăl său exercita modesta indeletnicire de tăctor de lemne. Groza aparține acestor pături profunde din popor, inepuizabile în energie și talent: A terminat școala primară în Beiuș, ca apoi să fie de ajutor tatălui său, pentru a căștiga din greu existența modestă a familiei sale. Face războiul, și se 'ntoarce la casa părintească, unde continuă, o viață artistică proprie, fortificată într'un progres continuu; o activitate triumfătoare, căci el nu 'ntârzie să fie descoperit și 'ncurajat.

Picta și sculpta în piatră, când mai întâi cu ajutorul Profesorului Ioan Bușița, și apoi cu acela al D-lor Dr. Ioan Cosma și al Generalului Olteanu, pe atunci la Oradea, ajunge să termine Gimnaziul din Beiuș. Groza lucrează înaintea neobosit, pentru a-și crea o operă, o operă puternică și proprie lui, unde nimic nu e lăsat la 'ntâmplare, căci așa a fost dat acestui solitar înmărmurit, în largul visului său de poet și de meștesugar, să nu țină socoteală de nimic, nici de obstacole, nici de oportunități, modelând materia sau culoarea, cu sensibilitatea ieșită din durerile, bucuriile și pasiunile sale.

Mai târziu, ajutat de Municipiu și Județ, Groza pleacă întâi la Roma și apoi la Paris, al cărui Salon Oficial îi deschide porțile; aceasta fu o exaltare frenetică, într'un corp și un suflet nu mai puțin frământate, un imbold spre noi cuceriri. Aici, lucrează la Academia Julien, vizitează muzeele și galeriile de artă, unde ia contact cu doctrinele alternate de clasicism evoluat și modernism ale școlii franceze. Ele însă nu sunt suficiente să altereze echilibrul viziunii sale viguroase și concrete. Toată activitatea artistului între aceste două drumuri este consacrată mai ales picturii. Parisul însă e definitiv. Deacum înainte pensula sculptează culoarea și n'o pictează, făcând să apară mai mult partea sculpturală a calităților lui Groza. Reîntors în țară, vocațiunea sa se 'ndreaptă spre arta sta-tuară, căci pe aceea a culorilor a studiat-o și

o cunoaște suficient. El sculptează; e momentul în care toate eforturile sale se concentrează, se combină, în care experiențele și reușitele s'au unit, pentru ca în interiorul sentimentelor sale, să stabilească o formă definitivă, în care frumusețea soluțiilor să fie valabilă nu numai pentru particularitatea unei vederi, ci pentru o lume întreagă.

Din aceasta epocă datează „Mama cu copiii” (Bronz, Muzeul Palatului Cultural, Arad), mărturie rară a sensibilității sale grațioase și expresive. O femeie din popor ține'n brațe copilul ei, pe care un altul mai mare îl privește din picioare. Zâmbetul de bucurie sau suferință a mamei, moliciunea gesturilor cu care-și alintă copilul, grija cu care-l ține, sunt de-o fineță delicată și dau imaginea unei pioase maternități, a cărei contur liniștit în substanța mată și fără reflecte a bronzului, se 'ncadrează într'o ambianță discretă și morală.

Gheorghe Groza

Deși temperament naturalist, operele sale sunt încă clasice; dar prin concepția riguroasă a unei arte intelectuale profunde, care lasă puțin loc improvizăției desordonate și emanărilor lirice exagerate, el rupe cu trecutul și crează o tradiție nouă, paralelă cu vederile și simțemintele sale. Artă lui Groza, este rezultatul unei observațiuni directe a Naturii, mai puțin o fantezie de artist sau un aport iconografic străin. Fjgurile sale expresive și sincere, degajă o emoție interioară cum nu de multe ori putem găsi în lucrările contimporanilor săi. Opera sa este omogenă și mare în liniile sale generale.

Căutarea expresiei și a caracterului, este una din calitățile esențiale ale artei lui Groza. Busturile lui *Cosbuc* și *Xenopol*, de lângă Palatul Cultural, din Arad, redau bine procedeul de simplificare, pe care artistul îl aduce în tehnica sa, și sunt puternice studii sau efigii vivante, de caracter fizionomic. Printr'o fatalitate inerentă fără 'ndoeală acestui fel de cercetări,

sau printr'o întorsătură curioasă a spiritului său favorizat încă prin entuziasmul nerăbdător a lucrărilor sale, artistul a ajuns mai ales la sfârșitul vieții, a se mulțumi numai cu indicări pe jumătate angajate în materie, cum sunt acelea în care conștie pe ultima din operele sale, pe

Portret de Gh. Groza

Emanoil Ungurianu, instalat de monument în Cetatea Timișorii. Poate mai complet decât cele expuse l'Arad, acest bust reprezintă un drum nou în arta lui Groza, el a rămas în mâinile artistului, într'o stare care e suficientă să mărturisească nu numai talentul rar al celui care l'a conceput și animat cu viață, dar în același timp și posibilitățile neprevăzute, în care s'ar fi desfășurat incontestabil calitățile precoc și grandioase ale maestrului.

Din tripla iconografică a acestor busturi se desprinde repede un viguros realism, care subordonează amănuntul unui adevăr dominant. Coșbuc, versifică încă credințele și datinile din popor, el e pesimist; acest bronz nervos și precis, rezumă tot ce-i mai intim în om. S'ar putea spune că scriitorul meditează și acum, și are înaintea ochilor „Baladele” sau „Idilele” lui, sau mai bine aceste „Fire de tort”, pe care le-a depănat cu atâta pasiune și caracter. Xenopol, blând sau pasionat, poartă pe buzele lui verva filozofului sau a istoricului polemist, iar Ungurianu, sfatul bun și luminat, pe care n'a 'ntârziat nici odată să-l propovăduiească. Forma se modelează încet, compoziția este clară și bine sesizată.

În exprima viața intimă care se găsește în fiecare din noi, a fixa mișcarea preconcepută de imaginație, nu ca o lovitură ce se pierde 'n vid, ci materializată concret, a face să se simtă destinderea unui sentiment fără să i se epuizeze elanul, este ceea ce dă acestor opere energia și puterea lor concentrată. Intre timp, multe alte lucrări: studii, efigii regale sau familiare, basoreliefuri, figurine, unele semnate altele nu, au fost executate cu sinceritate și mult prisos de talent. O parte din ele se găsește încă la casa părintească din Moneasa, altele — cele mai multe, sunt răspândite aici sau acolo, în locuri cunoscute, și ar putea face odată lumina unei expoziții retrospective din care să se des-

prindă adevărata notă a artei lui Groza, a cărui moarte precoce, a fost într' adevăr un dezastru pentru plastica ardeleană, care era lipsită de maestrii și avea chiar nevoie de ei.

Dragostea artistului pentru Natură și farmecul culorilor, o regăsim îndeosebi în peisagiile lui, care degajă același temperament calm și tăcut de mai înainte. Portretist, cu o putere de evocare accentuată, el ne arată felul cum o privire, un gest sau o atitudine, pot evoca adevărul moral și viața, și cum printr'o inteligență clară, sensul vieții poate să se acorde cu expresia mei fastuoase imaginațiuni. Portretele sunt simple și senine, dar întotdeauna seducătoare în frăgezime și bogate în armonii. Peisagiul este leger, transparent, fără artificii. Cerul profund și luminos, pământul gol sau stâncos, precum și relieful infinit de variat al ținuturilor, suprafața pierdută 'n depărtare a unui râu în care apa își rostogolește încet valurile ondulate și ușoare, scaldând siluetele ruinelor ridicate armonios pe albastrul cerului mediteran, tot acest ansamblu de note fugitive și colorate, înviorează scena abia indicată, din care putem spicui cu ușurință originea italiană a peisagiilor sale, sau pitorescul ținuturilor din apropierea Bihorului românesc.

Găsim pretutindeni aceeași amploare și certitudine, o pace profundă, care este caracterul distinctiv al personalității sale, și care n'a 'necat nici un minut să stăpânească între facultățile sale native, experiența și sensibilitatea sa. El a creat un stil; el a avut forța de a ve-

E. Ungurianu de Gh. Groza

dea lucrurile așa cum sunt, precum și de a sesiza mai înainte esența lor. De aci, o mitologie personală, acest paganism ingenios și natural, care n'a fost sub forma sa vaporosă, decât însăși personificarea spiritului lucrurilor și oamenilor între care a trăit.

Așa ne apare Groza: o activitate gigantică a cărei munci ca o logică ineluctabilă s'a tradus în triumf. Țărta lui este un simbol al bucuriei și luptei conștiente, din care s'a desprins înotdeauna mărturia strălucitoare a geniului său, înaintea căruia mulți au adus și vor aduce încă, tributul lor de recunoștință și de dragoste.

Dar Groza a dat cuvântul celorlalți, murind tocmai în ziua când mijloacele sale de exprimare păreau mai perfecte, sau trebuiau să ni-l arate mai celebra. Țărta este din toate vre-

murile. Natura poate oferi în fiecare clipă, posibilității neprevăzute și cercetători nobosiți. Să credem că dela un popor ca al nostru, se poate aștepta tot; ce înseamnă un secol pentru crearea marilor școli de artă? Dacă creatorul, omul de geniu este necunoscut încă, cine ar putea afirma că el nu se va găsi mâine și, că rupând hotarele strâmte ale convențiilor sociale, a tradițiilor *faise* și *importate*, el nu va scoate la lumina zilei o formă energică și proprie popoului nostru?

Seară de primăvară

*Din veac împlinit
Cade 'n pădure,
Amurg înflorit
Cu ceruri azure...*

*În pajiște cântă
Mustul de nea, —
În mine, răsfântă,
Zace o stea...*

*Pe-a timpului limbă,
Se leagănă merii; —
Meruvii se plimbă
La marginea serii...*

G.H. MOTIU

Toamna în mahala

*Cade cu nemiluita ploaia,
Iar copiii și cu câinii încing hărmălaia;
Un școlar tuberculos învață
Ca să ia premiu pe clasă.*

*Mahalaua defundată geme de noroi,
Frunze veștede, doruri ucise, ploi,
Gânduri snohorîte, sărăcii, nevoi
Porfotesc în mahala la noi.*

I. V. RĂCBA

Abisinia sub raportul vieții sociale.

Războiul italo abisinian preocupă nu numai cercurile diplomatice ale Genevei ci pe orîșicine care încearcă să-și dea seama de motivele care au determinat acest război precum și de urmările pe care le poate avea.

În special se discută cu înverșunarea asupra motive-
lor războiului.

Dacă unii văd în acest război o urmare firească a condițiilor economice în care se desfășură viața națională și de stat a Italiei, alții atribuie acestui război o misiune civilizatoare într'o țară barbară cum este Abisinia, iar Italia nu s'ar găsi decât la începutul îndeplinirii acestei misiuni, pe care este chemată a o executa, călcând astfel pe urmele strămoșilor ei Romani.

Când Dl. profesor N. Iorga afirmă în cuvântarea sa, „Pentru Italia“, rostită la Ateneul Român în ziua de 17 Noiembrie 1935, că:

„Nu este osânda morții, care fulgeră din tunurile italiene, ci este un vânt de civilizație și de libertate, care, pornind din faldurile unui steag care ni-a fost întotdeauna scump, anunță pretutindeni începutul unei ere noi“ natural că D-Sa, vorbind astfel, atribuie acestui război o semnificație cu totul superioară.

Dar cum noi știm că de foarte multe ori scopurile cele mai egoiste, cari sunt de altfel bine justificate, îmbracă haina celor mai strălucitoare idealuri atât din nevoia de-a crea armatelor elanul necesar înfruntării greutăților războiului cât și pentru a câștiga simpatia activă a lumii, am căutat să ne documentăm puțin asupra realităților abisiniene, pentru a ne convinge dacă, și în ce măsură, se impunea facerea unui război pentru îndreptarea unor stări de lucruri de acolo, cari ar urma să satisfacă odată cu unele aspirațiuni speciale ale Italienilor și unele cerinți de ordin ideal ale omenirii.

Natural nu poate fi vorba aici de o documentare prea științifică. Nu dispunem de elementele necesare pentru aceasta. Dar am căutat să culegem informațiunile din izvoare cari oferă oarecare garanții pentru ceia ce se afirmă în ele.

Așa de exemplu, am consultat în special lucrarea Dlui ANTON ZISCHKA despre Abisinia, un autor apreciat pentru cunoștințele sale de economie mondială, precum și lucrarea lui EMIL LUDWIG intitulată: „Der Nil, Lebenslauf eines Stromes“, care se ocupă foarte de aproape și cu Abisinia, țara de unde isvorăște Nilul Albastru.

Dar înainte de-a trece la o descriere a stă-

rilor sociale din Abisinia ne trebuie un termen de comparație pentru aceste țări, iar acest termen de comparație nu poate fi decât o țară civilizată și cultă pe care o cunoaștem. — Dar în definitiv ce numim noi „o țară cultă și civilizată“, și ce raport există între cultură și civilizație, precum și cari sunt condițiunile lor naturale de dezvoltare ale lor, pentru a ne putea da apoi seama dacă Abisinia întrunește sau nu aceste condițiuni.

Căci dacă vom găsi că Abisinia nu întrunește condițiunile cari se cer, în mod normal, pentru ca o țară să fie numită cultă și civilizată, vom trebui să arătăm și cauzele acestei stări de lucruri, precum și dacă în urma războiului actual aceste rele stări de lucruri pot fi îndepărtate, urmând ca măcar de-acum încolo Abisinia să poată deveni o țară care să poată sta cu cinste alături de celelalte țări civilizate din lume.

Să vedem deci ce este cultura și civilizația!

Aceste două noțiuni nu sunt indentice, deși de multe ori, în limbajul comun, ele se confundă, considerându-se ca fiind două noțiuni sinonime.

Unii autori numesc civilizația ceia ce alții numesc cultură, iar alții află că între amândouă noțiunile ar fi un antagonism destul de pronunțat.

Profesorul universitar J. Petrovici, într'o broșură intitulată „Puterea Culturii“ definește civilizația ca privind oarecum fața exterioară a progresului, dezvoltarea mijloacelor tehnice, a confortului, pe când cultura privește fața interioară a progresului și anume dezvoltarea puterilor sufletești.

După cum vedeți după Dsa, civilizația și cultura nu pot fi ușor despărțite. Civilizația ar fi un fel de expansiune exterioară a culturii, un fel de complectare și de încoronare a ei. Bine înțeles însă cu o singură rezervă: ca civilizația aceasta — tehnică și de prosperitate e terioară — să nu fie golită de ori-ce conținut spiritual. Căci în cazul când civilizația exterioară este golită de conținutul ei sufletesc, atunci putem vorbi de o antiteză între civilizație și cultură.

Filosoful francez Bergson atribuie chiar criza actuală acestui dezechilibru între dezvoltarea civilizației exterioare și dezvoltare puterilor sufletești, care au rămas mult înapoia celei dintâi.

Tecem peste părerile multor altor gânditori asupra acestei chestiuni și ne oprim numai asupra părerilor sociologilor mai de frunte și în special ale lui Franz Oppenheimer privitoare la această chestiune.

După el civilizația nu este decât quintesență (der Inbegriff) a tuturor realizărilor mai superioare isvorite în ultimă analiză din instinctul primar al *autoconservării* omului, din instinctul acesta numit „negativ“, deoarece el este expresiunea nevoii pe care o simte viața de-a cuprinde

de-a pune stăpânire pe lumea exterioară, de-a îmblânzi și cuceri puterile naturii și de-a le aservi scopurilor și nevoilor sale.

Pe când *cultura* este quintesența tuturor realizărilor mai superioare isvorite în ultimă analiză din instinctul primar al *conservării speciei* omului, al instinctului acestuia numit „pozitiv” și care nu este decât expresiunea prisosului de energie, care se cheltuiește în „funcțiuni de lux”.

Avem deci de-a face cu *două lumi deosebite*. În cazul întâi cu: lumea tuturor lipsurilor pe care le simte omul, cu lumea *instinctelor flămânde*. În cazul al doilea cu o lume plină de prisosuri de energie și în care se cheltuiește din plin și din plăcere. Este lumea animalului nevoiaș și lumea creatorului.

Creațiuni ale nevoiei (*civilizație*) ar fi, Statul, economia, dreptul, științele exacte și tot cosmos-ul de valori utile și trebuincioase de care are omul nevoie în viața lui individuală și socială, *toată raționalizarea existenței lui prin intelectul său*.

Creațiuni ale prisosului de energie, ale bogăției, (*cultură*) ar fi arta, religia și filosofia.

În cazul din urmă (al manifestărilor culturale) omul se cheltuiește pe el, în cazul dintâi (al manifestărilor civilizației) omul gospodărește pur și simplu bunuri exterioare sau și alți oameni.

Am putea spune că *civilizația* are o atitudine dușmănoasă față de natura, pe care o dorește să o supună, să o cucerească, să o aservească, pe când *cultura* păstrează mai mult raporturi de curtezan și prieten al naturii.

Rezumând, putem să mai adăogăm că civilizația este quintesența manifestărilor intereselor *individuale*, precum cultura este quintesența intereselor *sociale*. Ambele manifestări, deși pleacă din impulsuri naturale distincte, se condiționează reciproc, cultura putând da impulsuri noi civilizației, iar civilizația putând provoca noi manifestări culturale.

Și cu aceasta trecem la analiza ultimei chestiuni, cu care terminăm această lungă introducere.

Dacă civilizația se poate desvolta și într-o societate, care din punct de vedere social nu prezintă un prea mare echilibru, adevărata cultură se manifestă numai în societăți echilibrate din punct de vedere social, adică acolo unde conștiința colectivă predomină conștiințele individuale sau de clasă, *deoarece cultura este o manifestare socială prin excelență*. De aceia secolul nostru, cu faimoasa lui civilizație, privește cu oarecare mâhnire la epocile culturale atât de înfloritoare ale evului mediu, deoarece timpurile noastre sunt departe de-a avea deocamdată acel echilibru social așa de propice dezvoltării ideilor generale, deci a culturii.

Cu aceste elemente la îndemână, să trecem acum în Abisinia, pentru a vedea dacă acolo aflăm manifestări de civilizație și cultură, dacă locuitorii ei, și-au putut crea acel cosmos de valori materiale și morale necesare pentru ușurarea

traului de toate zile, dacă sufletul abisinian s'a realizat în opere de cultură menite să îndrepteze lumea spre idealuri, tot mai superioare și dacă în general se află condițiuni cosmice și sociale potrivite pentru dezvoltarea unei civilizații sau unei culturi.

* * *

Ținuturile de prin prejurul locului Tsana sunt unele din cele mai roditoare din toată Africa Deaceia au fost totdeauna disputate. Înainte de venirea Abisinienilor, aceste ținuturi erau locuite de o populație de Negri numită Agau.

Abisinienii popor de luptători și negustori părăsiseră pela 1100 înainte de Christos Jemen-ul, țara lor de origină, traversară Marea Roșie și pustiul Danakil și se opriră la lacul Tsana unde găsiră un platou minunat, asemănător cu țara lor de origină.

Ei bătură populațiunea băștinașă, pe care în parte o absorbii sau o împinse spre sud și vest, unde se născură noi imperii de negri, cari se luptară aproape 3000 ani cu noii veniți, și cari imperii, abia după cucerirea Kaffei de către Menelik-ul II-Jea (1897), au fost anexate Etiopiei propriu zise.

Abisinienii, hamiți semitizați și apoi încreștinați de prin secolul al patrulea după Christos, locuiesc în mase compacte cele patru provincii din jurul lacului Tsana: Amhara, Soa, Tigre și Godscham.

În restul Abisiniei (circa 3/5) trăiesc diferite populațiuni negre, cari vorbesc 70 de dialecte, destul de diferite unul de altul.

Din cele circa 10-12 milioane de locuitori la cât se evaluează populațiunea Abisiniei, numai 3 până la 4 milioane sunt Etiopieni propriu zisi, restul sunt diferite alte popoare supuse abia pe la sfârșitul secolului trecut de către Menelik al II-lea.

În afară de provinciile de mai sus, Abisinia este deci o colonie, exploatată de rasa amharică a Etiopenilor.

Abisinienii formează clasa stăpânilor, iar restul populațiunilor este obligat să muncească pentru ei. Se evaluează la 4.000.000 numărul sclavilor cari ar fi și astăzi în Abisinia.

Abisinia este un stat bisericesc fără nici o religiozitate. Se povestește că sub raportul moral cei mai sus pe această scară stau păgânii, apoi vin evreii mahomedanii și numai la urmă creștinii.

E plină țara de preoți. Se vorbește de sute mii de popi, cari cutreeră țara în lung și în lat, alții susțin că ar putea fi chiar un milion. Tot ce nu este sclav sau nu poartă arme este preot.

Cu ajutorul blăstămurilor și sugestiunilor de tot felul ei au pus mâna pe întinderi mari de pământ pe care le arendează sau le lucrează cu sclavi.

Serviciul religios cu strigătul și urlatul lor seamănă mai mult a orgie decât a slujbă religioasă.

Tot pământul este proprietatea negusului, care-l încredințează apoi, contra anumitor dări, clasei stăpânitoare a Abisinienilor. De aici exploatarea nemiloasă a sclavilor și țăranilor nelii-

beri și puținul interes pentru cultura solului a acestora din urmă.

Se povestește că un ras, care era pe moarte, ar fi cerut să fie îngropat cu mâna afară, pentru ca să mai poată încasa ceva impozite și după moarte.

La aceste împrejurări sociale, pe cari le și condiționează în parte, se adaugă teribilele condițiuni geografice și climaterice.

Țară alpină, acoperită de munți prăpăstioși, vulcani stinși, compusă din platouri ce ajung o înălțime de peste .000 metri, brăzdate de văi adânci care întrerup orișice circulație, naște în mod fatal o populațiune războinică, sălbatecă și cu obiceiuri îngrozitoare.

Din Mai până în Septembrie, suflă vântul dinspre Sud-Vest aducând nouri încărcăți de umezeala oceanului. Ploile sunt torențiale, însoțite de manifestări electrice. O mare mulțime de oameni sunt loviți în acest timp de trăsnet. Apele cresc și înundă câmpurile, drumurile se prefac în torenți vijeliosi, care spală minereul munților. Ori-ce activitate omenească este imposibilă.

Iar în epoca secetoasă din Octombrie până în Mai, când suflă vântul uscat dinspre Indii, râurile seacă, apele dispar, iar omul — după o scurtă activitate posibilă după retragerea apelor — se întâlnește la acelaș izvor cu fiarele sălbatice, căci isvorul sau fântâna este (în unele părți ale Abisiniei) singurul centru dătător de viață în acest anoiimp aproape mort.

Natural că asemenea condițiuni sociale, climaterice și geografice sunt puțin favorabile unor începuturi cât de modeste de civilizație și cultură.

Străinii, atrași de aurul și bogățiile naturale ale Abisiniei, precum și de posibilitatea de a cumpăra sclavi, au avut relațiuni comerciale din timpuri imemorabile cu această țară.

Dacă încercau însă să cucerească țara, atunci se uneau munții, stâncile, râurile, ploaia și omul la oaltă și alungau din țară pe străini.

Aceleași elemente însă au împărțit Abisinia în tot atâtea grupe ce n'au putut fi stăpânite decât incidental de către unul singur, așa că, dacă țara n'a putut fi cucerită de nimeni din afară, ea nu a putut fi stăpânită de către nimeni nici din înăuntru.

Cu toate aceste s'au schimbat multe și în Abisinia, decând o cale ferată leagă capitala lor cu un port din Somalia Franceză, decând numeroși abisinieni își fac studiile prin Europa. Dar obiceiurile lor milenare nu se înlocuiesc așa de ușor, de astăzi pe mâine.

Cultura, care s'a putut desvolta în aceste împrejurări, îmbracă forma unor elemente de tradiție de mai multe ori milenară.

Această cultură are prea puține elemente de evoluție, inițiativă sau creație.

Totul se reduce — inclusiv religia lor, încremenită în ritualuri cu sfințenie respectate — la obiceiuri aproape pietrificate, pe cari numai cu greu le poate altera contactul ce în ultimul

timp și în măsură așa de mică, l'a luat Abisinia cu Europa.

Cu toate aceste există oarecari începuturi de artă în abisinia. Așa bunăoară în picturi se disting două curente, unul așa numit primitiv, care păstrează tradiția abisiniană și care emoționează anume prin primitivitatea lui. Acest curent, reprezentat prin pictorul ATO BELATSCHOU, înfățișează de predilecție, în scene simple, istoria statului etiopian. Reprezentantul curentului modern, pictorul AGEGNHOU INGIDA, imită arta europeană. El a fost însărcinat să zugrăvească pereții interiori ai Parlamentului abisinian.

Nu se poate nega că în poporul abisinian se găsesc impulsuri artistice destul de puternice, pe cari se grezează și curențele artistice de mai sus.

Învățământ public nu există în Abisinia. Abia în anul 1935 a promis actualul Neguș că-l va introduce, înființând câteva școli în Adis-Abeba.

Se spune că copiii abisinieni sunt foarte talentați și învață limbile europene cu o iuteală necunoscută în Europa.

S'a introdus instituția cercetășilor și, peste tot, mai cu seamă în Adis-Abeba, întâlnești inovațiuni europene alături de obiceiurile lor milenare.

Oarecari schimbări s'au produs totuși și acolo deși poate numai la suprafață.

Lumea începe să se resimtă de influența europenilor. În orișice caz la Adis-Abeba bătaia cu biciul se aplică în edificii închise, nu pe stradă ca mai înainte, asemenea și legea talionului; întri într'un local ca la o panoramă, dar în loc de o păpușă împuști de fapt un om; condamnații însă mor și acum de foame în închisori, justiția în primă instanță se face deasemenea pe stradă, debitorul este legat de creditor până ce-l plătește; tâlharului prins în flagrant delict i se taie tot pe stradă, imediat mâna, după cum pe stradă se taie animalele, după ce au fost mai întâi supuse la chinuri prin tăierea treptată a vinelor pentru a li se scurge sângele.

Tentativa sau omorul unui rege se pedepsește cu arderea de viu, după ce corpul condamnatului a fost înfășurat mai întâi în muselin muiat în ceară ferbinte.

Obiceiuri crude, astfel cum poate că au fost și înainte de 3 000 de ani și cum sunt de altfel crude elementele naturale cari stăpânesc această țară.

Și totuși, dacă ar fi să trag o concluzie din cele expuse mai sus, așa spune că chiar în acest caz relațiunile pacifice între Abisinieni și Europeni ar duce mai repede la o îndulcire a moravurilor celor dintâi, la o exploatare mai rațională a bogățiilor solului și subs lului țării decât războiul cu rezultatele lui totdeauna aleatorii și care chiar atunci când este pus în slujba unor interese superioare, rămâne o armă periculoasă și plină de consecințe incalculabile pentru orișicine recurge la el.

Ștefan Ieșanu

Azi ori mâine...

Te vreau!
 Crin alb pe altar de inimi arzânde!
 Dacă dorinți aprinse te-ar privi cu râvnă,
 Corolă imaculată,
 Aș răcni nebun, nu!
 A altuia, niciodată!

De-ai fi Magdalena mea mică,
 Inveșmântată în azur,
 Azi —
 Aș săruta flori roșii în carnea trupului tău...
 Jertfă, aș înșira din stele
 Colan de perle,
 O, suprema mea isbândă!
 Și roua ochilor mei
 Ar picura...
 În palma ta flămândă...

Măine,
 Gura ta însetată va fi un mac însângerat
 Sub gura mea înfiorată de păcat.
 Și tu, de acum, crin de foc
 Pe altarul întinat al inimii,
 M'ai chema neîncetat, cum în pădurea seculară
 Aprigul leopard își strigă mugind femela...

Aș jura pe neînduplecatul Budha
 Că trupul meu a devenit altarul vecinic
 Al sufletului tău.

Te vreau!
 Chiar de-aș atrage asupra-ți blestemul;
 Îmi ești dragă,
 Și vreau să trăiesc în tine ca o chinuitoare îndoială.

Azi ori mâine,
 Fii gata, floare însetată
 A pustiului plin de păcat!

M. Dr. RAICU

Mamei

Fiecare cîtec urcă spre cer
 și fiecare gînd în spre tine,
 N'am să pot să-ți spun iubirea, mamă?
 Iartă-mi, încă
 Steaua ta, albastră, cheamă
 sufletu-mi, în noapte adîncă,
 Stea peste visuri și cîmpuri
 Unde ești nu mai sînt timpuri.
 Sgomot de bulgări căzînd în orbite
 toamna din nou îmi trimite.
 Să 'nalț rugătoare mîinile albe
 flori pustiite și galbe?
 să buciem blestem din creștetul gurii
 să ardă rugina pădurii?
 Din vieți de-ai pleca
 În vieți reveni — voi
 privirea și inima ta
 eu mai primi — voi.
 Fiecare cîtec urcă spre cer
 și fiecare gînd în spre tine.

ACTUALITĂȚI

F. S. C. A.

Câte ceva despre societățile federalizate. Diferite considerațiuni marginale. „Ateneul popular” și HOTARUL de ieri și de azi.

oate societățile culturale din Arad s-au federalizat; „Hotarul” devine organul de publicitate al societăților federalizate.

*

In omnia sa tradițională Românul își cinstește oaspeții. Iată de ce se cuvine să spunem în primul rând câteva cuvinte despre tovarășii de luptă pe cari îi primim în casa noastră.

Locul de cinste și cel dintâi cuvânt de salut — celui mai în vârstă dintre oaspeți: „Astrei”. Prin trecutul său, „Astra” se identifică nu numai cu aspirațiunile culturale ale tuturor Românilor de pe plaiurile ardelenene — dar chiar cu supremul fel al națiunii înseși, al națiunii răvășite de soartă pe cele două versante ale carpaților: unitatea națională!

„Astra” este azi cel mai bătrân și cel mai cinstit oaspe al nostru.

Cândva i-am adresat cuvinte de mustrare. Erau pornite din durerea de a o vedea agonizând pe laurii unui trecut glorios — în ultimul timp steril. Eram pe vremea aceia prea sburdalnici pentru a ne putea acomoda ritmului ei lent, obositor de lent, anihilator... Ne-am deprins și am purces singuri. Iniințarea „Ateneului popular” a fost primul gest de protest împotriva ședințelor statutare și regulamentare, comitetale, centrale și despărțământale ale „Astrei”. Al doilea gest efectiv și protest pozitiv: apariția „Hotarului.” Avem sinceritatea s-o mărturisim: și „Ateneul popular” și „Hotarul” sunt reacțiunea pozitivă a elementelor active, creatoare, împotriva decorativismului tufelar și statutar neproductiv al „Astrei” și al unor surate despre care nu se mai vorbește demult, nimic!

Astăzi „Astra” și „Ateneul popular” suntem alături: prieteni și tovarăși de luptă.

— Institutul social Banat-Crișana este o forță nouă, tânără, activă ale cărei roade plină de sevă — încercări practice pe teren — se arată extrem de promițătoare pentru viitor. Institutul social Banat-Crișana, înseamnă minuțioase cercetări sociologice ale mediului rural cel mai caracteristic din punct de vedere românesc sau eterogen — și mai înseamnă neseacăta energie organizatoare a conducătorului, Dr. C. Radu.

Institutul social e mult prea fânăr pentru a ne vorbi în numele unui trecut oarecare — ne aduce în schimb un prezent creator, pozitiv.

Tipografia „Concordia” este nu numai tipografia din ale cărei casețe și teascuri lua viață „Românul” de odinioară — dar și instituția care, în ultimii 2—3 ani, a alcătuit și instalat, modest și anonim, 14 biblioteci populare la sate.

Intr-o vreme când ruralitatea este asaltată de concurența pe care demagogia dictaturii în uniformă o face demagogiei democrației pacifiste și internaționale, — tipografia „Concordia” cu ajutorul câtorva oameni de bine, isteți la minte și vrednici la faptă, duce suflet nou în vechile ogoare părintești.

Acestea sunt societățile care, împreună cu „Ateneul popular”, formează dela începutul lui Maiu c. Federația Societăților culturale din Arad.

*

Ce scop urmărește Federația ?

Coordonarea tuturor forțelor culturale și dispersarea activității lor după un plan de acțiune unitar și progresiv.

„Hotarul” păstrându-și nealterat caracterul de revistă culturală și literară regională, devine în acelaș timp organul de propagandă și de oglindire a activității Federației...

Iată ce scriam în „Hotarul” (An I. No. 5 Septembrie 1933) despre „Ateneul popular”:

Iniințarea „Ateneului Popular” a fost un act de protest: protestul individului activ în domeniul manifestărilor culturale, publicistice și literare împotriva decorativismului tufelar și cumuland.

„Ateneul popular” atât prin conferințele cât și prin publicațiile membrilor săi a urmărit două finte:

1° să evoce, sub diferențele lui aspecte, trecutul Aradului românesc;

2° să afirme, sau să dea posibilitatea să se afirme în toată libertatea, tinerele talente.”

Și adăugam îndată:

„Exact ceea ce urmărește HOTARUL”, iar puțin mai jos (idem, pg. 3):

HOTARUL este, deocamdată, revista noastră, a câtorva; dar poate deveni cu timpul a tuturor, oricât de

mulți ar fi. Cu două condițiuni: să muncească și să aștearnă frumos pe hârtie rodul muncii lor.

Hotarul este deocamdată revistă arădană; dar poate deveni, cu timpul, revista întregului hotar de vest al Țării.

Își va păstra însă, și-atunci ca și acum, caracterul regional“.

În articolul *Popos*, (12 an. I Maiu 1934) făcând bilanțul activității de până atunci, scriam:

„Socotim că ne-am atins decât o primă etapă spre felul pe care-l urmăm și că n-am realizat decât un crâmpciu din ceea ce noi înșine năzuim și o foarte mică parte din ceea ce Aradul ar fi în măsură să realizeze — în comparație cu tradiția sa culturală și cu energiile sale actuale, astăzi încă latente“.

Iar în schițarea activității viitoare, vorbind despre celelalte grupări care, ca și noi, urmăresc afirmarea culturii și literaturii regionale, scriam precis:

„Vom căuta să ne cunoaștem reciproc, să ne coordonăm treburile, să ne alțoim forțele...“

...și — cine știe! — peste câțiva ani poate că ne vom edea și cei dela Oradea și cei din Timișoara și cei din Sibiu și cei din Brașov, din Turda, Ciuj și Arad, grupați în jurul aceleiași mese la care se va redacta

revista pe care o visăm cu toții și care va cuprinde în paginile ei suflul întregului Ardeal, cu tot ce ar avea ei mai scânteietor ca inteligență, mai delicat ca simțire, mai viguros și mai cuprinzător ca sinteză.“

Au trecut exact doi ani decând — în Maiu 1934 — scriam în paginile revistei rândurile de mai sus.

Astăzi *Hotarul* este revista tuturor forțelor culturale și literare din Arad. În drumul pe care ni l-am jalonat la scurt timp după apariție — am atins și a doua etapă.

Odată cu noi, sau la scurt timp după noi, au mai văzut lumina tiparului o seamă de publicațiuni periodice care desfășuraseră în diferite părți ale Ardealului, acelaș drapel ca și noi.

După începuturi pline de avânt și de făgăduieli, au urmat apariții sincopate de lipsuri materiale și-apoi, încetul cu încetul agonia, dispariția...

Ei bine, *Hotarul* este pus în fericita situație de a-și mărturisi trăinicia nu numai prin reînălțarea forțelor redacționale ci și prin asigurarea regulății sale apariții datorită consolidării situației materiale. Este aceasta primul gest de justă înțelegere a necesităților culturale locale din partea conducătorilor Federației; *Hotarul* le mulțumește cu sinceritate și recunoștință.

Ion Vornicu

Epigrame

Dlui M. Ar. Dan directorul fabricii de tutun din Timișoara, căsătorit recent.

Nu c'aș vrea să mă răsbun
(Rolul ăsta mi-l declin),
Dar aud că bei tutun
Iar acasă verși venin...

Asediatorilor lui Cincinat, cari pe timpul când maestrul era în viață i-au dedicat câte o epigramă.

Lovind mereu cu epigrama
În poetul Cincinat,
Uitați-vă care fu drama:
Plictisit... a decedat.

Unei doamne care-și măsoară lunar greutatea la cântarul automat.

Te-am cântărit ieri cu privirea
Și fiindcă știi ce e iubirea,
Eu ți-o spun așa 'ntr'o doară:
Ca femeie ești... ușoară

Dlui A. Bonciu autorul romanului „Bagaj“.

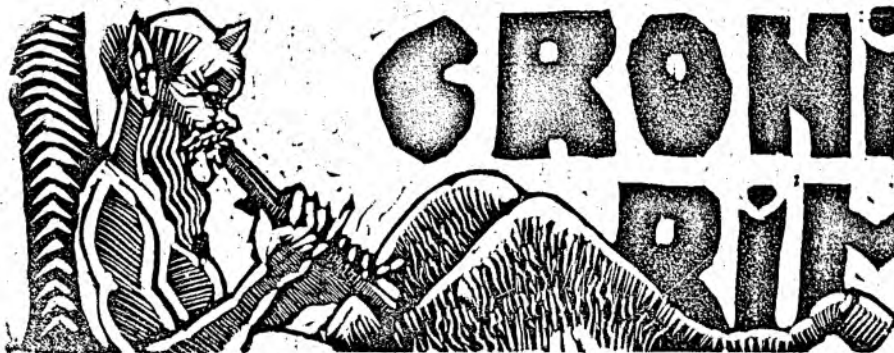
Fiindcă talentul ți-l încerci
Te 'ntreb, dar fără pic de ură:
Cu-al tău *Bagaj* vrei ca să pleci
Deapururi din... literatură?

Unei domnișoare cam înaintată în vârstă.

Să te fure Făt-Frumos
Cu cai albi și cu trăsură,
Tot aștepți și nu 'n zadar
Fiindcă vremea tot te fură.

Dlui G. M. Vlădescu autorul apreciatului roman: „Republica disperaților“.

Dentru *republica-ți*, confrate,
(Condus de titlul de pe carte)
Am judecat după a mea minte
C'ai fi un clasic... președinte.

CRONICA RIMATA

Luna Mai și-a'mbrăcat haina, la care a țesut April,
când îngândurat că ploaia i-a gonit blândul Zefir;
când râzând cu întreg cerul, preschimbat în rug de foc;
când plângând, de părea, parcă, Voevodul Nenoroc!
A țesut April, sărmanul, treizeci de zile 'n șirl...
A pus floare lângă floare — adună fir cu fir —
și când haina a fost gata, luna Mai, nerușinată
a eșit pe iarbă verde, cu golani... făcând-o lată!
Așa-i viața!... ritualul și-l păstrează chiar și Timpul
și de-așa ceva nu scapă — zice-se — nici chiar Olimpul!
Lună, flori, om, dobitoace, se găesc adesea 'n cazul
când au bucurii comune și comun le e necazul!
Ași lungi-o'n tonul ăsta, dacă de... nu ne-am cunoaște
Știu, de pildă, că acuma doar un singur gând vă paște:
„Vrem ceva, lipsit de frază... vrem o vorbă pipărată!”
D'ăia mi s'a dat poruncă: „Faci o cronică rimată!”

Apropos!... uitasem faptul!... mă știți la Ateneu
— un fel de adunătură fără niciun Dumnezeu! —
Nu mai sunt!... adică... suntem... și cum prea eram hoinari,
s'au aflat oameni de bine, să ne facă... „statuari”.
Ne-au luat independența, dar ne-au dat, în schimb... prestanță
și conform fuzionării, ne privim... dela distanță!
Eram *predicat* odată, azi suntem doar... *subiect*!
Dar să nu mă 'ncearc în vorbă, și să reviu la obiect
Azi sunt slugă prea plecată, noului stăpân ales,
căci știți doară zicătoarea: „nu ne lipsea decât... fes!”
Acum îl avem, ba încă îl avem multiplicat!...
De-i spun lui Crișan că el îi, îmi răspunde: „ălalalt!
eu sunt doar, ce nu e încă domnul Marșieu, pe hârtie
și-am fost chel, când Ateneul nu și alesese... tichie!
De-l întreb pe conl Iustin, îmi răspunde foarte clar:
„De!... conform fuzionării... cât privește statuar,
eu știu că mi-s președintele...” și ștergându-și ochelarii:
„Ai văzut blăstămăția ce-au făcut-o liberalii!?...
Mă 'ntrebai de fuziune!... ia relații dela naș!”
Natural că-mi îndrept pașii spre Octavian Lupaș:
„Ia 'n ascultă măi fârtate, avem șef și cine ni-i!”
Și-mi răspunde avocatul: „Stăi și nu prea te-opinti!
să vedem ce spune cartea!... paragraful patru scrie:
„Broaște se găesc destule, numai lacul lac să fie!”
Mai departe, paragraful opt mai cântă:

„Tot ce întră dreasă-ai, trebue să iasă... frântă!”
 Înțeles-ai ca și mine, fără a spune un cuvânt,
 că de când cu fuziunea, toți o apă și-un pământ
 ne-am făcut și-i foarte bine l... Găvănescu ce să spui
 în așa societate el se alță 'n lumea lui!

Al. Constantinescu, nene, ca un subprimar ce-a fost,
 c'a ajuns tot „sub“ acuma, n'a lovit-o mult mai prost!
 Chiar Bătrânul Stradivarius, nu și-a pierdut nici el firea,
 doar „tablou“ a stat o clipă, când adusă i-a fost... „Știrea“!
 Mai greu fu cu... veneratul!... s'a zbatut, a dat din mâini!...
 Și cum și-a avut „Stăpânul“, a primit și noui... stăpâni!
 De Păun nu am ce zice!... el n'a spus nicicând nimic!...
 E păun, dar fără... coadă, fiindcă-i slab și-i încă... Mic!

Peste toate vremea-și foarte monotonul fir sihastru,
 ridicându-ne în sfere colorate cu albastru,
 ca 'ntr'o zi să ne fixeze existența viitoare
 într'o lume 'n care luna stă lipită, strâns de soare!
 (Să nu credeți c'am zis „lună“, cu vre-un gând de aleluia,
 lăsând să se 'nțeleagă „Luna“, visată de... Vuia!)
 Acolo, în lumea aia, Brutușii nu-s gazetari
 și nici Nichii și Popiții nu joc rol de... culturali!
 (și, pentrucă avem rima, nu-s nici Vulpile... primari!)
 În tăcerile de-acolo, Tricolorul este sfânt
 și nu toți neisprăviții îl agită cu-orice vânt!
 N'ai să vezi, acolo, oameni „pușcați“ singuri în război,
 ca în România Mare, să se dea drept mari Eroii!
 Multe ce-s în lumea noastră, acolo n'ai să găsești...
 Popeștii își zic Popescu, fără-a fi și... Păușeștii!
 De te chiamă Cornel Radu, rămâi ce lumea te știe
 și îl lași pe Traian Mager, să.. aia monografie!
 Prefecturile, acolo, când se găsesc la aman,
 medicul curant le este, singurel Ghiuri Șerban!
 Oameni înstăriți!?. . nici vorbă!... nu găsești cătuși, cătuși,
 de parcă pe toți îi chiamă... Cornel lăncu sau Mărcuș!
 Au și ei, cei drept, Boțocii... locuiesc într'o firdă,
 pentrucă în lumea aia, nu știu toți cei... cărămidă!
 Au avut și ei un Ursu, dar prea iute s'a 'nălțat
 și-a căzut din sfere-albastre, zice-se... electrizat!

Luna Mai și-a 'mbrăcat haina, la care a țesut April,
 punând floare lângă floare, adunată fir cu fir,
 și când haina a fost gata, luna Mai, nerușinată,
 a eșt pe iarbă verde, cu golani... făcând-o lată!

— Pan —

Cărți-Reviste

Hristo Botev: Dreptate și libertate poezii, reeditate de Vasile Hristu — Bulgaria. Cu ocazia împlinirii a 60 ani dela moartea poetului Hristo Botev, un admirator al lui, d. Vasile Hristu, i-a reeditat poeziile apărute pentru primadață la București în volumul „Dreptate și libertate”. Și pentruca noua ediție să arate atât o înțelegere cât și o prețuire a operei poetului revoluționar Hristo Botev — care e socotit azi în Bulgaria poet național — volumul a îmbrăcat haină sărbătorească, fiind frumos ornamentat cu xilogravuri în lemn executate cu multă artă de poetul, scriitorul și sculptorul nostru Marcel Olinescu

Desigur, în luna Iunie a. c. ziarele și toate publicațiile din Bulgaria, vor scrie despre aniversarea pomenită, despre opera lui Botev, munca lui Vasile Hristu și despre arta lui Marcel Olinescu. N'am reuși să laudăm opera dlui Olinescu decât spunând că, pentru sculptorul nostru care trăiește aci alături de noi în Arad este o mândrie, iar pentru arta noastră românească este cu atât mai mult o fală.

Dacă am scrie despre gravura în lemn, pe care Marcel Olinescu dovedește că o înțelege și mai mult o execută într'o formă desăvârșită în fineță demnă de remarcat, nu putem să trecem cu vederea, că D-sa a ajuns la același nivel în artă ca și oricare mânător al dălții din Apusul Europei.

La noi, această ramură a artei este doar în licărire. Singurul care a despotmolit terenul este Marcel Olinescu

Până la el, arta aceasta era reprezentată numai de icoanele sumare din cărțile mănăstirilor. Pe când în apus, în Franța de pildă, această artă, împodobeste cele mai alese și impozante opere.

Pomenim doar opera lui Stendhal „Le Rouge et Le Noir” („Roșu și Negru”) care a apărut în cea mai de seamă editură din Paris („Collection des grands livres”) și care este ornată de Vignette de Quint în gravuri sculptate în lemn. Acest fapt ne vorbește clar, de felul cum e apreciată în Apus această artă. Că în Apus, arta Japoneză este deasemenea la modă e adevărat; însă asta

mai mult în pictură și nicidecât în producțiunile de seamă și mai ales în producțiunile serioase ale literaturii Apusene

Deaci, mijlocul cel mai potrivit și atât de cuminte ales, de îngrijitorul ediției lui Botev, ne este de admirat. Acel poet, care a cântat amarul, care a cântat solfegiile dreptății și libertății, atunci când aceste erau doar idei și nicidecât realitate, atunci când Botev trăia exilat la Brăila și la București nici nu putea fi adnotat cu alte forme, în cari să se poată ilustra ca simbol conținutul poeziilor, decât cu xilogravuri.

Acestea sunt cele mai potrivite nuanțări a unui text care să îmbine durerea cu plăcerea, și să arate expresia unui simț de artă, simplă, dar artă adevărată. Liniile simple trase cu o daltă, de o mână sigură — însă linii adâncite, psihologice vorbind — arată de multe ori, mult mai mult, decât un tablou care e 'ncărcat de vopsea în toate culorile curcubeului.

Iată de ce spunem că alegerea ilustrațiilor în gravuri pe lemn care adnotează așa de armonios poeziile lui Botev este așa de fericită.

Mai ales când sunt așa de bine reușite ca cele din volumul de care ne ocupăm.

Deci, suntem îndreptățiți, după cele constatate și relatate mai sus, să spunem că Vasile Hristu nici nu putea să găsească un alt sculptor mai talentat decât d. Marcel Olinescu.

Iar pentru buna reușită și interpretare a textului în xilogravuri, precum și acum la primii pași ce face sculptorul, scriitorul și poetul nostru Marcel Olinescu peste hotare, spre o intrare în arta universală, ce i-am putea spune, decât să-i strângem mâna și să-i aducem cele mai sincere felicitări...

Ion Blăgăilă

Pericle Martinescu: Adolescenții dela Brașov — roman.) Romane ale adolescenții am mai avut. Toate păcătuiesc din cauza autobiograficului. Adolescența fi poate cu greu prinsă și ținută în vârful condeiului, chiar a celui mai măestru. Adolescența este, asemeni celorlalte forme de viață, variabilă dela generație la generație, și 'n cadrul aceleiași generații, dela individ la indi-

vid. Este o trăire personală, poate cea mai personală din viață. Viața e subiectivă — viața trăită. Lasă urme: amintiri. Veți spune: „nu vom avea, în acest caz, niciodată un roman al adolescenței“. Fals. Romanul unei generații luată numai între hotarele unei forme de viață, trebuie să cuprindă o galerie întreagă de tipuri de toate felurile. Variație cât se poate de mare. Un roman de mase. Să fie luați 500—1000 de adolescenți cu psihologii decise și specifice, trecute în fișe alcătuite dinainte, și analizate până în culele cele mai ascunse ale sufletului lor. Cum se pot dobândi aceste fișe? Prin mijloacele puse la îndemână de psihologie pe calea cercetării psihologice a unui cât mai mare număr de adolescenți (teste, etc.). S'ar combina tipuri de psihologii de adolescenți cari să fie cât se poate de generale, spre a ne da o icoană veridică. Este o muncă migăloasă, mare, științifică. Inșă am obține un adevărat roman al adolescenței. O privire obiectivă a acestei forme de viață. Aproape orice adolescent s'ar regăși pe sine 'n filele cărții.

D. Pericle Martinescu a voit să ne dea un roman al adolescenței. Am arătat cum trebuia să procedeze pentru a reuși. Ori ce a făcut d-sa? A luat 10 tipuri de adolescenți aproape de același calibrul intelectual a înădit o acțiune și a dat chiag cărții. Adolescenții d-lui Martinescu sunt frământați de grele probleme de filosofie. Atitudinile, faptele, gândurile și simțimintele lor sunt livrești, nefirești. N'a reușit nici măcar să ne dea un roman personal, autobiografic. Până și sentimentalismul, inerent, vârștii, este livresc, dulceag. Nu e viață în eroii d-sale. Ori adolescența prețuește plăcerile fizice căci abea acum le descoperă. E plăcerea notății. De aci aviditatea. Romanul e de factură cerebrală: Un cerebralism diferit mult de al d-lui Mircea Eliade și d-lui Mihail Sebastian.

Romanul adolescenței trebuie să fie viu, real s'arate această formă de viață cu toate însușirile și cusururile sale, fără nici o poezie sau sentimentalism fără rost. Descoperirea sufletului, a trăirii lăuntrice, dibuirile, căutările de sine și a unui drum, prozaismul, pornograficul specific, iată o parte din ce ar trebui să cuprindă un roman al celei mai inconsistente vârște.

D. Martinescu ni-a înfățișat excepțiile, elementele valoroase de frunte ale generației — ale generației sale, poate: Dar nu ne-a dat trăsăturile generale, comune, cari înfrățesc o generație în adolescență.

Mircea Eliade: Huliganii — roman. — După „Intoarcerea din raiu“ iată continuarea: „Huliganii“. A vorbi despre opera d-lui Mircea Eliade este greu, aproape imposibil, căci tot ce scrie d-sa este așa de personal, încât nu-ți permite două atitudini: îl admiți fără rezerve, sau îl respingi, tot fără rezerve. Nicio altă atitudine mediană nu este posibilă. În toate scrierile d-sale, îl simți mereu. Nicio singură clipă nu uiți autorul: nu te fură opera. Mereu ai în'ainte-ți imaginea, din ce în ce mai conturată, mai accentuată și mai distinctă, a autorului. Tot ce scrie d-sa mai are o

calitate: te frământă, te răscolește, te înspumează. Toate zăcămintele nelămurite din suflet îți sunt stărnite în tălăzuri adânci structurale, modelatoare, în noi tipare. Simți, cetindu-l, cum te copleşte personalitatea sa, cum te înrăurește nemijlocit, cum opera d-sale devine matricea unei noi alcătuirii sufletește profund schimbată. Și această simțire precisă, clară, te provoacă, te încordează, te face să reacționezi, crești în tine, străină împotriva față de această fățișă înrăurire. Îl simți uriaș, autorul, și vrei să te refuzi puterii, voinții, sugestiei sale. E un uriaș al personalității. De unde această calitate a scrisului d-sale? Viața autentică, reală, crudă, transpusă în filele cărții, cu o putere de creare și viziune umitoare naște această vrajă ce împăienjenește ochii, îți dă febră, îți accelerează pulsul și dezăvorește energiile latente în tainiile fibrelor finții. Iată de ce față de această operă nu poți fi decât negativist, de cele mai multe ori. Marea subiectivitate a autorului declanșează subiectivismul cetitorului. Este o luptă surdă, inegală cu rezultatul dinainte hotărât, între autor și cititor. Scrisul d-lui Mircea Eliade este greu cerebral, mustind de gânduri, idei și stări sufletești. De aceea, pretinde lectori de o anumită calitate și structură sufletească și cerebrală pentru a putea fi înțeles, pătruns.

În „Huliganii“, ca și în „Intoarcerea din raiu“ și în celelalte romane ale d-sale, avem aceeași eroi intelectuali, cam suciți, cari au o singură preocupare: de o fi cât se poate de virili (nu în sens fizic). Personagiile d-sale, chiar femeile, urmăresc a fi cât se poate de masculine. Dar nu o masculinitate de rând. Una cerebrală. Feminitatea este exclusă. (În „Ocnografie“, în „Șantier“, peste tot, aceeași neîncetată preocupare de a învedera în fapte și atitudine, în idei și scris, virilismul. Toți eroii au, pe urmă, și o altă trăsătură caracteristică, universală, înfrățitoare: un anumit fel de a judeca și a activa, un fel propriu al autorului; sunt conduși, păpuși al unui balet mecanic, de aceeaș morală nouă. Acești eroi — oameni aveau mișcându-se și trăind pe plan de viață diferit de al nostru — sunt viziunea nostalgiei și obsedantei probleme a tinerii generații: omul nou. Intruparea omului nou, așa cum este văzut de Mircea Eliade, este Pavel și Petru Anicet și ceilalți oameni străini. Realizați de dânsul.

Cetindu-l pe d. Mircea Eliade, simți trebuința imperioasă de a te apropria de propriu și suflet, de a-l cerceta, de a-l cunoaște, de a-l pătrunde, de a-te aduna după ce te-a destrămat covârșitoarea personalitate a autorului. Indemn, învitare la neignorarea ta însăși, este scrisul d-lui Mircea Eliade.

I. Peltz: Noptile d-rei Mill. După eclipsa din „Actele vorbește“, iată-l pe d. Peltz, dându-ne o nouă carte substanțială ca și celelalte cu cari ne-a obișnuit. Avem și aici aceea abundență acelaș lux de fapte și întâmplări reale, verosimile, împletite cu o contribuție însemnată a închipuirii, de unde acest aspect de patologic al eroilor — galerie întreagă de chipuri patologice, de oameni suferinzi de nervi. D. Peltz s'a aven-

turat de astă dată pe alte căi, nebătătorite de d-sa până acum. Spunea cineva că dânsul este Balzacul Văcăreștilor. Avem acum un Dostojevski transpus, cu schimbările de rigoare, pe malurile Dâmboviții. Este, mai bine zis: un Zola dostojevschian român.

Meșteșugul d-sale a atins deplina maturitate. Desăvârșita tehnică, expunerea interesantă și cu claritatea uneori umbrită voit și meșteșugit, nasc interesul, și acestora li se datorește cetirea pe nerăsuflata a volumului. Cititorul, deslănțuit în pasiunea sa, e silit să dea iama în cele 300 de pagini, pentruca, la sfârșit, să se aleagă cu scrumul ce-l lasă cărțile de genul aceasta, cu ochii osteniți și cu mintea aiurită de tablourile trecute parcă într'un coșmar pe dinainte-i.

În orice caz, „Noaptea Domnișoarei Mili“ este o orientare nouă, vădită în romanul anterior, a talentului riguros de povestitor a d-lui Peltz. O realizare de incontestabilă valoare, iată ce este acest roman, vrednic de citit.

Tiberiu Borneas

„Iași, orașul amintirilor“. Genul duos al amintirii și-a găsit în vechea cetate culturală Iași o sursă inepuizabilă și tot atât de duioasă. Iași au un trecut care a semănat multă lumină, vechii lui oameni purtând nume ce vor rămâne. Acolo s'au petrecut evenimente polifone înfrate în istorie, acolo s'a născut „Junimea“, cu fiica ei „Convorbiri literare“ și acolo dăinuiește încă un pitoresc colț de natură — ce se pretează admirabil meditațiilor.

Un Iași romantic, patriarhal, l-am cunoscut sub aspectele lui variate din multe cărți, în care au defilat umbrele boemii lui de eri.

Acum, când Iași par că vreau să moară, secăt de vioiciunea lui specifică, un ieșean autentic, dl. profesor Eugen Herovanu, ne dăruiește o perlă literară „Orașul amintirilor“, în care evocările nostalgice redau vieața gloriilor apuse și șterg praful prins peste locurile și monumentele ce făceau farmecul nespus de frumos al Iașilor de eri.

Crescut în acest Iași ai Moldovei, dl. Eugen Herovanu a prins, în fuga condeiiului fizionomia încântătoare a acestui oraș, cu tot atât talent ca și ceilalți glorificatori ai lui.

Prin prisma sensibilității sale, autorul reconstitue epocile caracteristice și evenimentele ieșene de altă dată cu o pătrundere ce te duce în inima Iașilor, lăsându-ți impresia că însuși le-ai trăit și cunoscut.

Notele pentru explicarea fotografiilor numeroase din cuprinsul celor patru sute de pagini — sunt, deasemenea, un admirabil îndreptar pentru cetitor. Fiecare colț și casă din Iași își are istoria lui comentată cu multă căldură de fostul profesor al universității din Iași.

Sufletul parfumat de lumină și duos al Iașilor este emoționant descoperit și interpretat în această carte ce se cetește cu nerăbdare, pentru care d-lui Eugen Herovanu i-se cuvin elogiile meritate.

Ion Pogana.

REVISTE

„Libertatea“. A intrat în al IV-lea an de regulată și excepțională apariție revista economică și culturală „Libertatea“, condusă de d-nii ing. Ion P. Gigurtu și George Strat, profesor universitar. Cu aceeași țintă ideologică dela început „Libertatea“ a umplut un gol simțit în publicistica românească și avem în publicațiunea d-lui ing. Ion P. Gigurtu, o revistă de gândire liberă și curaj, exprimată fără nici un menajament. Laboratorul de cultură al „Libertății“ a făcut școală la noi — dându-ne cea mai îngrijită și occidentală revistă ideologică. Cu o linie de conduită rectilinie — „Libertatea“ s'a împus stimei și interesului unui larg număr de cetitori, cari o așteaptă cu nerăbdare de două ori pe lună.

Din sumarul numărului 8 — remarcăm interesantul studiu al d-lui profesor George Strat despre „Socialismul grecesc și gândirea economică a lui Platon“. Distinsul eco-

nomist analizează ideile marelui filosof grec — cu măestria talentului ce îi este atât de propriu.

Problema reformii agrare și a agriculturii în genere a fost desbătută cu multă competență de d-nii prof. Valeriu Bulgaru și Fl. Negrețu și N. Angiulescu.

Restul numărului cuprinde colaborarea statornică a d-lor C. Gane, I. P. Gigurtu și Șt. Antim, pe lângă alte cronici mărunte și interesante ca în totdeauna.

„Piatră de hotar“. Ultimul număr al arhivei anti-revizioniste, condusă cu hărnicie de dl. Isaia Tolan, este închinat trecutului Aradului, cu deosebire anilor 1918—1919, ani bogăți în întâmplări ce au intrat în istorie. Colaborează d-nii Stelian Popescu, dr. Ion Lupăș, dr. Gh. Ciuhandu, Isaia Tolan, Sabin Evițianu, Ed. I. Găvănescu, Brutus Păcuraru, Fl. Codreanu, Ascaniu Crișan, Cătălin Pârnu și Ion Pogana.

Un material extrem de interesant, cu evocări bine venite, amintiri din anii Unirii, gărzile naționale, armata română intrând în Arad, cronici școlare și alte însemnări prețioase.

Cele 160 de pagini ale acestui număr se cefesc cu un interes explicabil.

i. pg.

„Dorul nostru“ nr. 1, 2, 3, și 4. — Revista elevilor Liceului Moisa Nicoară Arad. E bine că apare această revistă. Ea însăși e o școală, o școală a vieții. Școala efortului gratuit, desinteresat. E suma eforturilor spre soare și azur a unui mănunchiu de tinere elemente, de valoare unele. Dintre dibuitorii de-acum se vor recruta mâine talentele maturizate ce vor face cinste urbiu acesteia fânjinde.

Naivitatea adolescenței e în scrisul lor. Enthusiasm, idealism, nerăbdare, vioiciune, pe deo-

parte și retorism deplasat, ilogism, livresc minor, pe dealtă parte, sunt calificativele scrului celor o mână de tineri.

Nume? Versuri bune, promițătoare: Tiberiu Novac, C. N. I. Ciuca. (Blaga Goga-Crainic și-au dat întâlnire). Proză: Lucia Popovici (Livresc, fragil, șovăială în expresie, artificial lirism. Excepționând, greutatea începutului și balastul căutării de sine, a dat frumuseți de gândire și simțire prevestind o Coca Farago sau H. Papadat-Bengescu), I. Ciuca (Stropi din soare: banal, contradicție, fals, naivitate. O mai atentă migălire, și autocritică va evita toate slăbiciunile, lăsând doar aurul gândirii proprii), Slavici (minunat dar de povestitor. Cultivându-și îngrijirile și îngrijindu-și graiul va continua, poate, pe celălalt Slavici).

O privire de ansamblu e inutilă. Sunt talente aici, a căror unic cusur îl constituie graba de-a publica. Sublimând vraja numelui tipărit vor da lucruri frumoase, nefragile, nelivresți. **i. b**

INSEMNĂRI

LUNA CĂRȚII

În anul acesta s'a inaugurat ceremonial, mai ceremonial ca niciodată. E un atribut care se impune, forma salvând de multe ori fondul, deși aci nu era cazul.

Editurile și-au aruncat conținutul tiparniților, împodobind vitrinele cu fagurele gândului, chemat să facă mai buni pe cei buni și să altoiască bunătatea, celor nu destul de buni.

E credința în numele căreia cartea se cere citită într'un anumit timp al anului; de data asta „săptămâna“ fiind întinsă până la „lună“! Se prea poate să fie o greșeală, faptul atestând o paupertate de ordin spiritual. Am vrea să nu fie așa, părerea noastră rămânând o eroare pentru care ne-am autopedeapsi cu prea mare bucurie.

Inițiatorul „săptămânii“, acum „lunei cărții“, Regele Culturii Românești, urmând pilda lui Matei Basarab și a lui Vasile Lupu, și-a încrustat răbojul domniei cu o faptă ce depășește ocupația de fiecă zi a unui cap încoronat.

Și ziua inaugurării a fost aleasă simbolic, fiind ziua care precede cea mai fastuoasă sărbătoare națională a anului: 10 Mai.

Dacă am amintit faptul, nu-l vom și comenta; cuprinde în el prea multă înțelepciune vovodală și ne place să-l privim numai la înălțimea lui.

În această „lună“ cartea își reduce prețul obișnuit, ridicându-și într'o proporție mult mai mare, simbolul. Simbolul care trebuie înțeles numai, fără a putea fi și prețuit.

Editurile ne-au rezervat surprize și așteaptă numai înțelegerea cititorilor. Autorii și-au deschis sufletul și culegând din el dumnezeirea, ne-o întinde neagră pe file albe; ca pe un diamant prețios, care nu strălucește decât când e așternut tot în suflete!

Sufletul ne-a fost dat tuturor și numai răsfrângerea luminii lui, celor prea puțini. Vorba rămâne numai un vânt răcoritor; slova scrisă e ploaia binefăcătoare. Și după binefacerile ploii udăm pământul cu sudoarea frunții, așa cum după cuminența scrului ne-am vrea sufletul modelat cât mai aproape de asemănarea marelui lui izvor.

Luna cărții e un fulger al veacurilor și la lumina lui avem prilejul pătrunderii în noi — dincolo de noi — în lumea în care durerea poate fi cel mult cântec trist!

Fulgerul a deschis cerul printr'un cuvânt regesc, să-i culegem lumina, pătrunzându-ne de rușă celui mai bun dintre buni; „Cât mai aproape de Tine, Doamne!“.

Al. Negură

Raporturile noastre culturale cu țările vecine, în ciuda atașajilor de presă și a propagandiștilor culturali oficiali, sunt cu totul insignifiante. Câteva traduceri răzlețite prin reviste sau prin biblioteci eltine — e aproape tot ce se cunoaște la noi din literaturile polone, cehe, sârbe sau bulgare. Singură literatura maghiară, e mai cunoscută. Ne lipsesc cunoașterile făcute cu simpatie, sau din curiozitate chiar, din anta țărilor vecine și aliate nouă, când și ut e

că o prietenie cere cunoaștere deplină. Și aceasta, oficial cel puțin, nu e căutată.

Deaceia trebuie să însemnăm cu mulțumire strădaniile celor ce luptă singuratici, dar cu perseverență spre cunoaștere — spiriuală deocamdată — dar în vederea viitoarelor apropieri politice. Primim la redacție trei broșuri ale unui modest publicist din Constanța și care militează pentru apropierea și cunoașterea reciprocă dintre români și bulgari. Dl. D. N. Mincev ne dă în „Din Istoria literaturii bulgare”, ca și în „Pagini alese din scriitorii bulgari” posibilitatea de a nu pune în eurent cu literatura unui popor vecin cu noi și care a avut în trecut raporturi culturale din cele mai strânse cu românii. E demn de remarcat că cei mai însemnași poeți și revoluționari bulgari au stat și au publicat chiar operele lor în fările românești. Dl. D. N. Mincev va complecta chiar anul acesta opera sa de apropiere româno-bulgară printr-o lucrare de proporții mai mari: România și Renașterea Bulgară, în care va arăta că mișcarea culturală bulgară își are leagănul în România. Pentru munca sa, dl. D. N. Mincev nu va fi în deajuns săsplătit, pentru că totdeauna muncitorilor singuratici și sau modești, le iau înainte cavalerii demagogiei vorbărețe și sterile.

m. o.

Comemorarea „Junimei”. La Iași, s'a comemorat aniversarea a trei sferturi de veac dela înființarea acelei vestite societăți culturale „Junimea”, despre care începe să se vorbiască tot mai mult Contribuția adusă culturii naționale de vechea „Junime” a fost dintre cele mai binefăcătoare. E destul să amintim că, în cadrul junimist, s'au făcut cunoscuți Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Vasile Conta, Ion Creangă, Nicu Gane, Mihail Eminescu, Iacob Negruzzi, A. D. Xenopol și Ion L. Caragiale, cari, din „Convorbiri literare” au clădit bastimentul literaturii românești.

Societatea „Junimea” a luat naștere în anul 1864, când s'au întrunit, la Titu Maiorescu, Petre Carp, Teodor Rosetti, Nicolae Burghel și Iacob Negruzzi, iar primul număr din „Convorbiri literare” a apărut în 1867, revistă ce continuă să apară și azi.

Despre această aniversare s'a vorbit prea puțin. Era o datorie de pietate a noastră ca să fi comemorat întemeierea „Junimii” într'un cadru măreț, mai ales în școli, spre a arăta tinerelor generații ce-au înfăptuit junimiștii idealști de pe vremuri. „Junimea” a fost o școală înaltă, căreia îi datorăm descoperirea atâtor talente consacrate.

Dela „Junimea” ne-a venit o rază de lumină călăuzitoare ce nu trebuie să se stingă, căldura ei putând ori când să fecundeze opere durabile.

„Hotarul” aduce omagii de recunoștință celor cari au întemeiat „Junimea”.

Garabet Ibrăileanu. A murit un înțelept din alte lumi și vremi, rătăcit printre noi ca să ne mustre cu splendida lui izolare între cărți și să ne arate cine au fost oamenii de eri, când purul idealism ținea locul materialismului din zilele noastre. A murit bunul profesor și esteticianul universității din Iași, continuatorul acelei misiuni de apostolat în școală ce se face văzută din ce în ce mai rar, spre marea pagubă a culturii universitare.

Garabet Ibrăileanu a fost un om, un exemplar de umanitate în cea mai clasică expresie a cuvântului, crescut în mijlocul celebrului grup al socialiștilor ieșeni. De atunci, apare în publicistica românească scrisul cald și bogat în idei generoase ce avea să consacre, mai târziu, pe criticul Ibrăileanu.

Întrât în cetatea universitară, Garabet Ibrăileanu devine profesorul strălucit care a dăruit catedrei și tinerilor săi discipoli tot ce avea mai prețios nesecata înțelepciune a minții sale și imensa iubire a inimii sale de aur.

Complect izolat de lume, neavând contact decât cu școala și câțiva prieteni, Garabet Ibrăileanu a trăit o intensă viață mediativă, închinată gândirii pure, lumii supratereștre. Fructul acestor ceasuri solitare ni l-a oferit în operele sale critice și literare, ce vor rămâne un document de aleasă valoare. Criticul dela Iași a scris studii literare, documente, cugetări adânci, eseuri și un roman de introspecțiune psihologică „Adela”.

Marea pasiune a neuitatului ieșean a fost Mihail Eminescu. Pentru genialul poet, trecut și el prin Iași, defunctul critic literar nutria un cult inegalat. Iubitor al versurilor, Garabet Ibrăileanu a fost un minunat fălmăcitor al nemuritorului Eminescu.

Dacă ar fi fost un însetat de glorie și dacă n'ar fi personificat modestia, criticul Ibrăileanu ar fi putut lăsa alte prețioase lăcrări. Strecurându-se, însă, ca o umbră prin viață, departe de ori ce ambiții, s'a resemnat și citind între cărțile sale iubite.

Ion Pogana

REDAȚIONALE

Cerem seuză cititorilor și abonaților pentru apariția revistei în număr dublu și cu întârziere. Și una și alta au fost prilejuate de perfectarea Federalizării Societăților Culturale Cu numărul viitor apariția revistei va lua ritmul normal.